

OSZK HÍRADÓ

XXXIV. évfolyam, 1991. 11–12. szám

TARTALOM

KRÓNIKA

2. Az OSZK hírel
2. A Főigazgatói Kollégium üléséről
3. Személyi hírek és változások
3. Az OSZK Baráti Köre 1991-ben (P. Gy.)
3. Pályázati felhívás

MUNKÁNKRÓL, KÉRDÉSEINKRÓL

4. A számítástechnika alkalmazásának helyzete az OSZK-ban 1991-ben (Jeszenszky Edit – Szűcs Jenőné)
7. A központi szolgáltatások számítógépesítése: szándékok és lehetőségek (Sonnevend Péter)
9. Gyűjtőköri változások a kortörténeti különgyűjteményben (Somogyi Pálné)
10. A Térképtár jelentősebb új szerzeményei 1991-ben (Patay Pálné)

KIÁLLÍTÁS

12. "A nemzet könyvtára" – az OSZK nagy kiállítása 1992-ben (Somkuti Gabriella)
15. Albán könyvkiállítás a Széchényi Könyvtárban (Vekérdi József)
16. Simon György János (1894–1968). Az ARS LIBRORUM első kiállítása (Pajor Ildikó)
17. Csiky Gergely kiállítás az OSZK Színháztörténeti Tárában (Erdélyi Lujza)

18. Kamarakiállítások a Térképtárban (Patay Pálné)

TÁJÉKOZÓDÁS

18. Az Információtárolás "csodagyermek", a CD-ROM (Tószegi Zsuzsanna)
20. Az Információs technológia távlatai. NIT '91 Konferencia, Budapest, OSZK, 1991. december 2–4. (Kovács Ilona)
20. Amit egy amerikai könyvtárostól tanulhatunk – Kathy Tezla előadása az Országos Széchényi Könyvtárban (Kovács D. Katalin)

SAJTÓFIGYELŐ

23. Lanyhul az olvasókedv. Megalakult a HUNRA
23. Petőfi Sándor, a "könyvtáros" (Batári Gyula)

MÚLTUNK, ÖRÖKSÉGÜNK

24. Egy hatvanéves munkahelyi tabló – az írógép körül... (V. E.)

KÖNYVTÁRUNK ÉLETERŐL

26. Egy kórustag beszámolója az Országos Széchényi Könyvtár Kamarakórusának 1991. évi programjairól (Vámos Eszter)
26. A lakásépítési támogatásban részesített munkatársak névsora
26. A közönségszervezés hírei (Berczik Imréné)

KRÓNIKA

Az OSZK hírei

A Főigazgatói Kollégium üléséről

A Főigazgatói Kollégium ez évi utolsó ülését december 23-án tartotta.

Napirendjének első témáját, az Országos Széchényi Könyvtár 1992. évi munkatervének tervezetét a főosztályok, III. osztályok beadott írásos anyaga alapján vitatta meg. A terv munkapéldányán átvezetett konkrét módosítások, javítások mellett az alábbi határozatok születtek:

– a kultúrával – előzetes belső egyeztetés alapján – módosítani kell az NPAC program keretében kialakított eddigi kapcsolatot;

– az olvasói ellátottság fokozására kapcsolatba kell lépni a többi könyvtárral;

– készüljön előterjesztés a Retrospektív Bibliográfiai osztály további feladatairól;

– a szamizdat anyagok nemzeti bibliográfiai feldolgozása történjék meg;

– a NEKTÁR bizottság tárgyalja meg a gépesítendő feladatok sorrendjét (figyelembe véve a meglévő és hiányzó erőforrásokat);

– a Corvina program befejeződik, a felszabaduló 2000 óra a különgyűjtemények anyagainak restaurálására fordítandó;

– a meglévő fotógyűjteményeknek a megőrzése a feladatunk, de nemzeti fotógyűjtemény létrehozása nem;

– csak a gazdasági helyzet függvényében tervezhetők az anyagi kihatású feladatok."

Az egyes részlegek munkatervében szereplő esetleges párhuzamosságokat az összesítés során kell egyeztetni. Döntés született arra vonatkozóan, hogy az állománygyarapítási hitelkeret felosztásának megtervezésében a különgyűjteményi dokumentumok beszerzésére fordítható összeg – az eddigi gyakorlattól eltérően – ne gyűjteményrészenkénti bontásban, hanem összevont összegként szerepeljen.

A második napirendi pont Jeszenszky Edit főosztályvezető-helyettes és Szűcs Jenőné osztály-

vezető előterjesztésében "A számítástechnika alkalmazásának helyzete az OSZK-ban 1991-ben" kérdésköre volt. (Az előterjesztés teljes szövegét jelen számunk "Munkánkról, kérdéseinkről" rovatában közöljük.) A helyzetkép megvitatása alapján hozott határozatok:

– 2–3 évre terjedő programot kell összeállítani, és ennek költségigényét mielőbb benyújtani a minisztériumnak;

– a hálózatfejlesztés tervezése mielőbb történjen meg;

– folyamatosan tájékoztatni kell a felhasználókat a munkálatok állásáról, az átállás nehézségeiről."

Ezt követően Sonnevend Péter főosztályvezető írásos előterjesztésének megtárgyalására került sor az NPA helyzetéről, valamint fejlesztésének irányáról és feltételeiről. Előzetesen a NEKTÁR szakbizottság tárgyalta a fejlesztési anyagot, és úgy ítélte, hogy legfontosabb a bejelentési rendszer tervbe vett megváltoztatása, ezért ezt kell mielőbb kidolgozni és egyeztetni. Az NPA online adatbázisa az IIF legtöbbször igénybe vett állománya (1991-ben több, mint 3000 lekérdezés volt), de még így sem nevezhető elégségesnek az érdeklődés. Mielőbb el kell érni a naprakész állapotot: a tárgyévben a tárgyévi lelőhely-szolgáltatást. A Főigazgatói Kollégium döntése értelmében az előterjesztésben foglalt javaslatokat és célkitűzéseket a lehetőségek függvényében végre kell hajtani, illetve meg kell valósítani, különös tekintettel az OMFB-pályázattal kapcsolatos kötelezettségekre.

A munkatervvel összefüggésben, tájékoztató jelleggel gazdasági kérdések is napirendre kerültek, így többek között annak bejelentése, hogy a Budavári Palota-együttes kezelői joga az OSZK-ra fog hárulni. Sente Ferenc főigazgatóhelyettes és Véghelyi József gazdasági igazgató a szolgáltatások finanszírozására és a várható bevételekre vonatkozó egységes koncepció kidolgozására kapott megbízást.

Személyi hírek és változások 1991. nov. 1. – dec. 31.

Új dolgozóink:

Berecz Katalin szakalk. IV. Kult. Marketing Ir.; Kasznár Andrásné ügyint. II. Pü. Számv. oszt.; Kántor Gáborné ügyvit. II. Mikrofilmtár; Sebestyén Pálné fm. Számítástechn.-alk. oszt.; Simon Attiláné szakalk. II. Könyvtárközl. kölcs.; Verner Jánosné ügyint. III. Pü. számv. oszt.

Eltávoztak a könyvtárból:

ÁTHELYEZÉSSSEL:

Pásztor Sára ügyvit. II. Heti Világgazd. Szerk.

MUNKAVISZONYA MEGSZÜNT:

Ferencz Ibolya csv. szakalk. IV.

NYUGDÍJBA VONULT:

Fekete Lajosné ügyint. III.; Palkó Erzsébet ügyint. III.; Relsenleitner Lajosné ügyint. III.; Szilágyi Tibor fm.; Szilvássy Zoltánné fv.h.

Az OSZK Baráti Köre 1991-ben

Az 1990-ben megalakult OSZK Baráti Köre az elmúlt évben szélesebb körű megismertetését és a tagtoborzást tűzte ki legfontosabb céljává. Átűtő eredményről, sajnos, nem számolhatunk be, a Körnek december 31-én 41 tagja volt, tagdíjat azonban még kevesebben – huszonketten – fizettek, így a Baráti Kör vagyona 4.400 Ft, és ez a "vagyon" nem teszi lehetővé, hogy eredeti célját – az OSZK kiadványainak megjelentetéséhez anyagi támogatás nyújtását – megvalósítsa. A Kör 1992. évi feladata tehát változatlan: olyan tagok, szponzorok felkutatása, akik hajlandók kulturális célokra pénzt fordítani. Sikeresebb munkáról számolhatunk be a Baráti Kör rendezvényei kapcsán. 1991-ben négy összejövetelre került sor, amelyeken az érdeklődők megismerhették az OSZK feladatainak, múltjának egy-egy területét. Az első rendezvényt február 16-án tartottuk, *Szinainé László Zsuzsa* ismertette az OSZK gyarapítási politikáját, illetve mutatta be az összeállításában akkor megjelent kötetet. *A magyar könyvgyűjtő új kézikönyvét*. Május 2-án *Kertész Gyula* tartott előadást *A magyar könyvészet 1921–1944* címmel. A nyári szünet után szeptember 26-án *Várady Géza* vezetésével a Baráti Kör megtekintette a *Széchenyi István Emlékkiállítás*át. Az 1991. évi utolsó rendezvényen, december 12-én *Tombor Tibor* visszaemlékezését hallhatták az érdeklődők a budavári palota újjáépítéséről nemzeti könyvtárra.

P. Gy.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A SOROS ALAPÍTVÁNY és a LIBRARY OF CONGRESS három hónapos szakmai látogatási programot hirdet a washingtoni Kongresszusi Könyvtárba 1992. szeptember 1-től november 30-ig.

A magas szintű program 12 kelet-európai szakember számára biztosít elméleti és gyakorlati képzést. A pályázatokat a Soros Alapítvány bizottsága és a The Library of Congress szakemberrel bírálják el.

Pályázhatnak mindazon magyar állampolgárok, akik diplomás könyvtárosok, vagy utolsó éves könyvtárszakos hallgatók, és angol nyelvtudásukat TOEFL vizsgával igazolják. (A TOEFL – Test of English as Foreign Language – vizs-

gát, amely amerikai, a nyelvtudást pontrendszerrel mérő vizsga, a pályázatok beküldése után a Soros Alapítvány fogja megszervezni.)

Jelentkezési határidő: 1992. április 15.

A jelentkezési lapokat a Soros Alapítvány irodájában vehetik át az érdeklődők. (Soros Alapítvány, 1014 Budapest, Országház u. 9. Telefon: 202-6211. Információ: Kurall Edit.)

A Library of Congress és a Soros alapítvány által az 1992. évi Visiting Fellows Program-ról készített, alapvető információkat tartalmazó dokumentum megtekinthető az OSZK-KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban.

MUNKÁNKRÓL, KÉRDÉSEINKRŐL

A számítástechnika alkalmazásának helyzete az OSZK-ban 1991-ben

Visszatekintés

A számítástechnika alkalmazásának kezdeti évtizedekre nyúlnak vissza, az OSZK vezetősége már a 60-as évek végén kezdeményezte, hogy a hagyományos katalógus és bibliográfiával előállítási technikákat újakkal váltsa fel. Ennek következtében született a "szegedi kísérlet" 1970–71-ben, majd ezen alapulva, de tartalmában, formájában megújulva 1976–78-ban a "Magyar nemzeti bibliográfia számítógépes rendszere", és jóval később (1983-tól) a "Nemzeti Periodika Adatbázis rendszere". A mai követelmények szerint mindkét rendszer formájában elavultnak tekinthető: külső számítógépre készített rendszerek, zömében saját programfejlesztéssel, melyek nem portabillisek, az online hozzáférésre semmiféle lehetőség sincsen. Szolgáltatásuk nemcsak azért korlátozottak, mert az adatbázisok használatának lehetőségeit a számítógép-tulajdonosok határozzák meg, hanem azért is, mert a szolgáltatási formák bővítéséhez szükséges programfejlesztésekre, a szolgáltatásokat működtető, kiszolgáló szervezetekre az OSZK soha nem rendelkezett elegendő pénzügyi/szervezeti kapacitással. A 70-es, 80-as években készült programrendszerek alkalmazásával épült adatbázisok ugyanakkor gyűjtőkörükben (amelyek nagyrészt lefedik a legkeresettebb kurrens dokumentumok bibliográfiával tételeit), tartalmukban és szerveztségükben rendkívül értékkel rendelkeznek, az ország számítógéppel feldolgozott információs vagyonának jelentős részét képezik.

A NEKTÁR kialakítása

Már a 70-es évek óta foglalkoztatta az OSZK-t az, hogy a számítógépes alkalmazások kiterjesztése, a készülő adatbázisok helyi működtetése érdekében saját számítógéppark beszerzésére törekedjék. Így került kijelölésre a vári épület területének szétosztásakor a számítógépterem is. Ugyanakkor a számítógép megszerzésére – számos törekvés, és ennél is több ígélet ellenére – csak az OTKA eszközpályázatának eredményeként 1989-ben nyílt lehetőség. A folyamatosan

végzett számítógépes munkák, ill. a fejlesztésekkel kapcsolatos munkálatok következtében az OSZK-ban lassan kialakult – majd később szervezetileg is megerősödött – az új technika könyvtári alkalmazásához értő munkatársi gárda, így a fejlesztés iránya, az alkalmazandó szoftver kiválasztásának követelményei megfogalmazhatóvá váltak. A géppark kialakítása, fejlesztése nehezebb kérdés volt. Ez elsősorban az elmúlt évek hardver fejlődésével függ össze. A 80-as évek közepétől országos program indult az információs infrastruktúra fejlesztésére, melyben a könyvtáraknak központi szerepet szántak. A központilag elosztott anyagi eszközökhöz pályázatok (OTKA, OMFB) útján lehetett hozzájutni. Ezek az OSZK számára komoly lehetőségeket teremtettek, de egyben megkötöttségeket is jelentettek. Az OTKA pályázaton az OSZK kapott ugyan 21,8 millió forintot eszközök vásárlására, de ez tulajdonképpen a szükséges kapacitású számítógép és a kapcsolódó hálózat és egyéb eszközök beszerzésének csak töredékét fedezte volna. Ezért a SZTAKI, az MTA Könyvtár és az OSZK létrehozta az Infrastruktúra Kft-t – amelyen keresztül az akkori adó és egyéb pénzügyi szabályok miatt a beszerzések egyszerűbbé váltak, – a világbanki hitelen alapuló, egyeztetett és közös számítógép beszerzésére. Ezzel azonban az OSZK szabad választási lehetőségei nagymértékben behatárolódtak. A SZTAKI meglévő IBM számítógépe szükségessé tette a beszerzendő gép IBM kompatibilitását, az érvényes COCOM korlátozások pedig további nagyságrendi korlátozást jelentettek. Így a számítógép kapacitását rövid távon is mindenképpen bővíteni kell. (Elsősorban a háttér- és memóriakapacitást.) Az integrált könyvtári szoftver szükségessége az OSZK kezdeményezésére került bele a beszerzésre kiírt pályázatba. Speciális nemzeti könyvtári feladatok megoldhatósága érdekében olyan szoftverre volt szükségünk, amelyben a felhasználónak lehetősége van a rendszer egyes részének

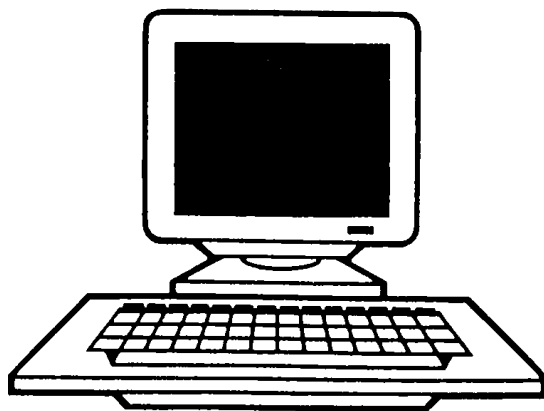
esetleges átalakítására és a speciális outputok előállítására. Tehát semmiképpen sem vásárolhatunk ún. "kulcsrakész" rendszert. Nagyon lényeges szempont volt még az ékezetes és speciális karakterek kezelhetősége, ul. az összes latin betűvel írt, vagy arra transzliterált nyelv minden karakterét tárolnunk és megjelenítenünk kell. Ismereteink szerint IBM számítógépen futó egyetlen ilyen rendszer létezik, a DOBIS/LIBIS (továbbiakban D/L). Ennek alternatívája csak a saját fejlesztés lett volna, ami a tapasztalatok szerint legalább egy évtizedet vett volna igénybe. A D/L könyvtári munkafolyamatokat támogató online, integrált, osztott kataloglizálásra is alkalmas szoftver, amely kiterjed a gyarapítási/beszerzési, feldolgozási, tájékoztatósi, kölcsönzési tevékenységekre, és továbbfejlesztéssel alkalmas az adatbázisban tárolt rekordokból nyomtatott outputok készítésére. A D/L mint IBM gépre alapozott, integrált könyvtári rendszer, világszerte elterjedt, nemzeti könyvtári alkalmazása azonban Európában az OSZK-ban születik meg először. Mint vásárolt – tehát nem célkialakítású – rendszer, előnye, hogy egyedli követelményekhez is alakítható (ellentétben pl. a kulcsrakész rendszerekkel, pl. CLSI), hátránya azonban, hogy a magyar könyvtári szokásoktól és "nyelvtől" eltérő a kezelési rendszere.

A nemzeti könyvtárak integrált feldolgozást célzó gépesítése világvizonylatban is nagyon lassan halad előre, szemben a könnyebben gépesíthető egyetemi és közművelődési könyvtárakkal. Jelentősebb eredményeket csak a legfejlettebb nyugati országok nemzeti könyvtárai (USA, Nagy-Britannia, Németország) mutatnak fel, de olyan kisebb országok, mint Norvégia, Írország, vagy Svájc, még csak az előkészületnél, vagy részfeladatok megoldásánál tartanak. Ebből következően, nem álltak igazán rendelkezésre számunkra felhasználható tapasztalatok, és a rendszer bevezetésének igazi nehézségei nálunk is csak menetközben merültek fel.

A D/L bevezetésének kezdetei

Az OSZK-ban az elvi előkészítések (a Fejlesztési elvek kidolgozása és elfogadása, majd az

ezen alapuló NEKTÁR (Nemzeti Könyvtári Átfogó Információs Rendszer) megtervezését követően, ill. ezekkel egyidőben beszerzett számítógép és szoftver működtetése az elmúlt évben kezdődött meg. Bár a számítógép Installálását már 1990 áprilisában elkezdte a Magyarországi IBM Kft, mind a hardver, mind az alapszoftver Installálása sok nehézséggel járt, mivel ez a típusú számítógép eleddig ismeretlen volt Magyarországon. A D/L Installálása ugyancsak lényegesen tovább tartott a szállító által ígértnél. A sikeres Installáláshoz pedig az OSZK munkatársainak is konzultálnia kellett többször a rendszer Leuven-i fejlesztőivel. A rendszer Installálását követő feladatunk az OSZK igényeinek megfelelő változtatások felmérése és elvégzése volt. Az előzetes döntések alapján elsődlegessé vált a Magyar nemzeti bibliográfia adatbázisainak áttelepítéséhez szükséges feladatok elvégzése. Ez egyrészt a D/L rendszer "illesztését", adaptálását je-

lentette, másrészt az SZKI számítógépen lévő adatbázis letöltéséhez szükséges specifikációk elkészítését. Ul. a D/L alapvetően online kataloglizálásra készült, nekünk pedig a 16 év MNB anyagának betöltését kellett először megoldanunk. Tekintetbe véve az összes körülményeket, kialakítottuk a HUNMARC formátumot, amely a US MARC formátumon alapul, kiegészítve az MNB számára szükséges további adatelemekkel. Az Emory Egyetem (Atlanta, USA) kifejlesztette az OCLC/MARC szalagok D(obis)MARC konvertáló programját, melyet kérésünkre 1990 decemberében az OSZK-ban való felhasználásra számunkra elküldött. A nagy segítség mellett azonban ez is bővítette az elvégzendő feladatok körét, ul. a betöltendő szalagok szerkezeti, ill. tartalmi különbségei miatt a konvertáló program is átalakításra szorult az MNB és az OSZK D/L rendszerének megfelelően. Másik rendkívül fontos feladat volt a könyvtári karakterkészlet kialakítása. Meg kellett határoznunk, hogy melyek azok a karakterek, amelyeket tárolni akarunk, és melyek azok a leggyakrabban használt karakterek, amelyeket mindig meg akarunk jeleníteni. Mindehhez fel kellett mérnünk a rendelkezésre álló hardverek le-

hetőségelt, biztosítani kellett a különböző hardver elemek együttműködését. Ki kellett jelölni a fejlesztések irányait. Készültek programok a karakterek képernyőn való megjelenítésére, továbbá a billentyűzet átalakítására, ugyanis biztosítani kell, hogy a lehető legtöbb karaktert lehessen viszonylag kevés billentyű leütésével bevinni. Nagyon lényeges feladat volt a D/L "magyarítása" és átalakítása. Le kellett fordítanunk az összes képernyő- és kódtáblázatot, elvégezve a szükséges átalakításokat is, biztosítva a "kompatibilitást", valamint a betölteni kívánt MNB állományhoz a fogadókészséget.

Online katalogizálás

Az első, bevezetésre kész modul a D/L katalogizáló modulja. Jelenleg az MNB adatai betöltésének tesztelése folyik, az adatok nagy mennyisége következtében a betöltés a vártnál lényegesen hosszabb időt vesz igénybe és sokkal bonyolultabb minden előzetes elképzelésnél. De ugyanakkor nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy ha az adatok bekerülnek a D/L-be, akkor 16 év magyar könyvtérkének adatai online kereshetőek lesznek, és mivel 1987. jan. 1-je óta az OSZK kataloguscédulái is az MNB rendszer alapján készültek, így az utolsó négy év vonatkozásában az online katalógus teljessé válik. Miután a keresések legnagyobb része a könyvtárakban az újonnan beszerzett könyvekre vonatkozik és a NEKTÁR adatbázis hozzáférhető mind az IIF, mind a HUNGARNET egyetemi hálózaton keresztül, ez már igen jelentős adatmennyiség.

A nemzetközi tapasztalatok megismerése alapján a retrospektív felvitel lehetőségét nagyon óvatosan kell kezelnünk. Rövid távon csak az 1976–86 közötti MNB anyag OSZK specifikus adatokkal (raktári jelzet, OSZK-megjegyzés, stb.) való kiegészítése jöhet számításba.

Problémák

Tudatában vagyunk annak, hogy a rendszer lépcsőzetes bevezetésében nem tartható a tervezett ütem. Ennek okai:

- az OSZK-nak mint nemzeti könyvtárnak, az igényel messze felülmúlják egy egyetemi, vagy szakkönyvtár követelményeit, ezért a szükséges kompromisszumok megkötését mindig hosszas előkészítés és viták előzik meg. Erre az OSZK hagyományai is köteleznek minket;

- ki kellett alakítanunk a könyvtárosok és a számítógépek együttműködéséhez szükséges "közös nyelvet" is;

- a D/L rendszerben változtatásokat kellett végezni, ezek egy részére fel voltunk készülve, de sokszor a rendszer működésének alaposabb megismerése során kellett szembenéznünk azzal a ténnyel, hogy az nem egészen úgy működik, ahogyan az a sokszor elnagyolt leírás alapján várható volt.

A közvetlenül előttünk álló feladatok

- az online katalogizálás elkezdése (ennek előkészítéseképpen folyamatosan tanfolyamokat tartunk az elsőként érintett munkatársak számára);

- az MNB adatok végleges betöltése;

- az online olvasói katalógus szolgáltatása mind az Olvasószolgálaton, mind az országos hálózaton;

- outputok megtervezése és előállítás (egyszerűsített MNB füzet, ill. kataloguscédulák előállítása);

- felkészülés a további modulok bevezetésére.

Feltételek

- a szükséges hardver eszközök fokozatos beszerzése (háttérkapacitás-bővítés, terminálok, nyomtatók, stb.);

- a szükséges szoftver eszközök biztosítása (hálózati szoftver, karaktertervező program, stb.);

- a Szervezési Főosztály elhelyezési gondjainak megoldása;

- döntés a feladatok prioritásáról illetően.

Javaslatok

- a fejlesztéseknél kiemelten kezelendő az épületen belüli hálózat fejlesztése;

- az IIF hálózaton keresztül a külső felhasználók hozzáférési lehetőségét megfelelő szinten biztosítani kell;

- az OSZK-tól a könyvtári környezet által igényelt MNB tételek mágneses hordozón történő szolgáltatásának mielőbbi megvalósítása;

- a szolgáltatások egységes statisztikai rendszerének, ügyvitelének és finanszírozásának kérdéseiről megfelelő szinten történjen döntés.

Budapest, 1991. december

Jeszenszky Edit
főosztályvez. h.

Szücs Jenőné
osztályvezető

A központi szolgáltatások számítógépesítése: szándékok és lehetőségek

"Az OSZK a számítógépes fejlesztések terén 1986-ban sem ért el kiemelkedő eredményeket. A munkálatok leginkább a feltételek megteremtését célzó, a helyzetet feltáró és/vagy a szükségleteket meghatározó összeállításokra korlátozódtak."

"Az 1990-es év legfontosabb eseménye az OSZK Számítóközpont létrejötte. Átadásra került a gépterem, beszerzésre kerültek a működéshez szükséges berendezések ... megérkezett a várva várt INM 9377/model 80 számítógép... Az 1989 nyarán kiépített hálózat illeszkedése zökkenőmentesen megtörtént. Ezek után foghattunk hozzá a DOBIS/LIBIS rendszer Installálásához." A nemzeti könyvtár éves beszámolójából idéztem: az 1986-osból, majd az 1990-esből.

Összegezve: 1990-ben megfelelő gép, integrált könyvtári programrendszer, s emellett a szükséges szervezeti-személyi feltételek és többéves program állt rendelkezésre, hogy a legfontosabb hazai könyvtár érdemben hozzájárjon az átfogó modernizáció véghezviteléhez.

Legfontosabbnak pedig azért minősítem a nemzeti könyvtárat, mert működésének hatása több tucat meghatározó magyar könyvtár teljesítményébe épül be. A nemzeti könyvtár a statisztika szerint a legtöbbit használt könyvtár az olvasók körében, s egyben – szolgáltatásával több vonatkozásban központi szerepet tölt be.

A nemzeti bibliográfia adatbázisáról máshol és máskor esett (vagy esik) szó, magam most a dokumentumellátó központi szolgáltatások számítógépesítésének általam remélt irányáról szeretnék nyilatkozni.

Köteles példányok

Ma 7–8 ezer könyv (s további 15–20 ezer könyv jellegű), valamint ötezer időszak kiadvány kerül a kötelespéldány szolgálat működése eredményeként a több tucat illetékes könyvtárba. E nagy mennyiség s a szolgáltatás minél hiánytalanabb megvalósításának kényszere szinte kiált a számítógépért.

Mi örülnénk, ha 1992-ben az időszak kiadványok érkezését, reklamálását, a részesedő könyvtárakhoz való továbbítását gépre vihetnénk. Bizonyára megnyugtató lenne minden kötelespéldányból részesedő könyvtárnak, ha bármikor naprakész információval szolgálhatnánk.

De még az is felmerülhet, hogy így módon egyfajta magyar folyóiratok központi katalóguszerű adatállomány is összeállhat, s ez igencsak hasznosítható lenne a könyvtárközi kölcsönzésben.

Azután szeretnénk továbblépni, s fokozatosan a teljes kötelespéldány szolgáltatást gépi háttérrel bonyolítani. Ennek megvalósítása már nem egy gép, hanem egy szerény helyi hálózat kialakításának függvénye. Csak lesz rá pénze nemzeti könyvtárnak, minisztériumi irányításnak!

Nemzetközi kiadványcsere

Mintegy hatszáz cserepartner, több ezer folyóirat cseréje, több tízezer könyvcseréje, egyre általánosabban pénzügyi elszámolásmód: mindez jól elképzelhetően ugyancsak gépi nyilvántartás után kívánkozik. Eleinte egy, majd két személyi számítógép nyugodtan kielégítheti az igényeket.

Főlépédközpont és tárolókönyvtár

A tárolókönyvtárba válogatott anyag feldolgozása, a központi katalógusok adatbázisához való bejelentés funkciója, ill. a gyors tájékozódás a tárolókönyvtár állományáról – a könyvtárközi kölcsönzésben érdekelték részéről – indokoltá teszik a számítógépesítés kérdésének napirendre tűzését.

A főlépédközpont-gazdálkodás várható átalakulása – térítéses terjesztésre való áttérése –, illetőleg a jegyzékek szerkesztésének meggyorsítása a későbbiekben – a kilencvenes évek közepétől – itt is kívánatosá teszik a fejlesztést.

Központi katalógusok

KURRENS KÜLFÖLDI IDŐSZAKI KIADVÁNYOK (NPA)

A nyolcvanas évek elején elkezdett számítógépesítés mostanra igen jelentős eredményekkel – s csaknem hasonlóan jelentős problémákkal küzd. Évekig nem volt elég ember, nem volt rögzítésre alkalmas technika, s főleg nem tudtuk miből fizetni a nagygépes feldolgozást (KSK Számítóközpont). Kis magyar csoda, hogy mindezek ellenére 1991 végén lényegében tízéves adatállománnyal rendelkezünk (1981–1990), mintegy 28 ezer külföldi folyóirat lelőhelyének tekintetében.

1991-ben az OMF B pályázatán az online lekérdezést biztosító, s az IIF hálózatban legtöbbször

Igénybe vett NPA komoly pénzügyi támogatást kapott, amiből több célkitűzést szeretnénk megvalósítani 1993 végéig.

Elsőrendű célunk a naprakészség elérése. 1992-ben olyan állománybejelentési ciklust szeretnénk szervezni, amelynek keretében partnereink nemcsak az 1991-es gyarapodást, hanem az 1992-re, sőt – mivel a ciklus jócskán a nyárba nyúlik: az 1993-ra is – megrendelt folyóiratokról kérünk tájékoztatást. A könyvtárközi kölcsönzési kérések ugyanis elsősorban az utolsó évekre vonatkoznak, tehát nekünk nem lehet elég a két évvel korábbi állapot közlése. Az új bejelentési rendszert szeretnénk mielőbb az érdemi könyvtárak képviselőivel – majd az egyesület szélesebb nyilvánosságára előtt is – megbeszélni, illetve a főhatóság jóváhagyását kérni.

Célunk az is, hogy az online lekérdezés mellett – hisz ez ma még nem érhető el a könyvtárak nagy többsége részéről – megjelentessük a leőhelyjegyzéket is. A papírváltozat a nyomdaköltségek magassága miatt aligha jöhet szóba, viszont egy tízéves COM mikrofilmes megoldás bizonyára sokaknak jelentene érdemi segítséget. Ezt a megoldást sugallják a nyugati (osztrák, német, stb.) példák is, mindaddig, amíg nem lépünk a CD-ROM irányába.

Napirendre kerül előbb-utóbb az adatbázis hazatelepítése is, minthogy az OSZK számítógépes rendszerének az NPA is része.

RETROSPEKTÍV LEŐHELYJEGYZÉK

A XVII. századtól 1970-ig gyűjtött adatokról sokéves munkával kumulált leőhelyjegyzék készül (eddig megjelent a H – K és L – N betűtartomány). Megvizsgálandó, hogy a preprintjegyzékek összeállítása – könyvtári verifikálás – végleges leőhelyjegyzék folyamatú kéziratelőállítás mennyiben lenne gyorsítható mikrogépes rendszer útján (valószínűleg nem kis mértékben).

KÖNYVEK KÖZPONTI KATALÓGUSA

A központi katalógus évente 200–300 könyvtártól kap bejelentést, mintegy 260 ezer cédulányi nagyságrendben (ez 30–40–50 ezer könyvet, illetőleg példányt jelenthet). Az bizonyos, hogy az OSZK soha nem lesz olyan helyzetben, hogy ennek a nagy mennyiségnek egyedüli feldolgozását (géprevitelét) vállalhassa, ezért csak az az út járható, amelyről az 1990-es II. Országos Bibliográfiai Értekezleten is szó volt, sőt, az ajánlásokba is

bekerült ("3. A gazdaságos munkaszervezés érdekében az országos bibliográfiai adatbázisok – nemzeti bibliográfia, központi katalógusok, stb. – hosszú távú fejlesztését úgy kell meghatározni, hogy azok a kialakuló hálózati üzemmódban országosan elősegítsék a helyi katalógizálási tevékenység radikális csökkentését."). Esetünkben arról lehet szó, hogy a nagy országos könyvtárak feldolgozásuk eredményét egy közös adatbázisba viszik (ez a központi katalógus), s ezt mind ők, mind a szélesebb könyvtári kör használja. A nemzeti könyvtár ebben a konstrukcióban a kisebb könyvtárak kiegészítő – mennyiségileg elég szerény – anyagának géprevitelét vállalhatná el.

Gondolatmenetünk akkor lesz életszerű, ha a könyvtárak ilyen összefogása reálisnak ígérkezik. Mindenesetre csírák már vannak, – gondoljunk a nagy műszaki könyvtárak osztott katalógizálási együttműködésére.

Összegezve az állapítható meg, hogy e nagyon nagy feladat nem a nemzeti könyvtár szándékán múlik, nem ő a megvalósító, legfeljebb (egyik) primus inter pares. A megvalósításhoz a közös érdekek fellelérése szükséges a nagy országos szakkönyvtárak és egyetemi könyvtárak körében. (Egyelőre a fejlemények inkább a "mindenki keres/talál egy saját szisztémát" irányába mutatnak, remélhetőleg, ez inkább átmeneti tünetnek fog bizonyulni.)

Könyvtárközi kölcsönzés

E szolgáltatás a gépesítés szempontjából kettes megközelítést kínál. Egyrészt a nyugati példák azt mutatják, hogy jó központi katalógus (osztott feldolgozás) nincs meg könyvtárközi kölcsönzési (rendelési) modul nélkül. Azaz a leőhelyt kereső, amikor megfelelőt talál, néhány gombnyomással feladhatja a leőhely-könyvtárnak a kölcsönzésre, másolatszolgáltatásra vonatkozó igényét, ami hallatlanul elegánssá teszi a szolgáltatást, nem beszélve a gyorsaságról.

Másik, "belsőnek" nevezhető az a megközelítés, ha az évente harmincezer megkeresést bonyolító könyvtárközi kölcsönzési osztály "háztartását" gépesítjük (rendelésnylvántartás, késedelmes visszaküldők felszólítása, számlakiállítás és -kifizetés ellenőrzése, statisztika, stb.). Ennek is nagy előnyei mutatkoznak.

Azt szeretnénk, hogy az NPA-nak mielőbb legyen megrendelési modulja, illetve az osztály

fentlemben körvonalazott "háztartási" gépesítését meg tudjuk oldani.

Azt gondolom, hogy remélt eredményeink három összetevőből származhatnak:

– ha jól tudjuk terveinket, szándékainkat körvonalazni, mert értelmes gondolatoknak biztos vannak vevőik;

– ha a nemzeti könyvtári számítógépesítés keretében a dokumentumellátó központi szolgáltatások a jelentőségük szerinti figyelmet kapják, mert a rangsor kérdése igen sok lehetőséget befolyásol;

– ha az országos könyvtári számítógépesítés gondolatiránya az együttműködést, s nem az autarchiát szolgálja.

Jelen vázlatos sorok már akkor elérik céljukat, ha olvasóink maguk is eltöprengenek a központi szolgáltatások kérdéséről, s még örvendetesebb lenne, ha ehhez maguk részéről hozzá is szólnának. Hisz a központi szolgáltatásért felelősök nem magukért léteznek, munkánk a felhasználók – esetünkben a magyar könyvtári világ – körében lesz (vagy nem lesz) értékké.

Sonnevend Péter

Gyűjtőkori változások a Kortörténeti Különgyűjteményben

Több, mint három évig tartott a bizonytalanság: mi legyen a sorsa az évek során tekintélyes gyűjteménnyé szaporodott, korábban elkülönítetten kezelt, zárt dokumentumoknak. 1988 tavaszán ugyanis Juhász Gyula főigazgató a Tár munkatársával egyetértésben javaslatot tett a zárt anyagokra vonatkozó rendeletek feloldására, és ezzel a zártság megszüntetésére az ország összes közgyűjteményében. Javaslatával egyidőben 1988-ban az Országos Széchényi Könyvtárban megszűnt a zártként kezelt dokumentumok használatának engedélyhez kötése. A gyűjtemény – 9.000 (cím) magyar és idegen nyelvű könyv, mintegy 1.000 (cím) perlodikum – azonban együttmaradt, s ezt 1991. októberében a Főigazgatói Kollégium megerősítette. A volt zárt anyag együtt tartása mellett szólt, hogy noha a gyűjtemény hajdanal kialakításának, fenntartásának nem szakmai, hanem politikai okai voltak, a Tárban az évek során rendkívül értékes és ritka könyv- és folyóiratanyag gyűlt össze. A gyűjtemény őrzi a magyarországi közgyűjteményekben található egyetlen példányát sok-sok kiadványnak.

A volt Zárt Kladványok Tárának története – keletkezésének okai, a gyűjtemény összetétele, használatát korlátozó rendeletek, a gyűjtőkörbe nem tartozó állományának (pl. szamizdat) létrejöttének körülményei mind-mind a kor cenzúra-történetének forrásanyagát gyarapítják.

A gyűjtemény munkatársainak figyelmét már 1987–88-ban felkeltették azok az egyetlen, vagy kis példányszámú videoszalagok, amelyek mag-

neses ismerethordozóra rögzítik korunk rohanó eseményeit, vagy életút-Interjúkat rögzítenek történelmünk még élő hiteles tanúival.

Az audiovizuális dokumentumok gyűjtése, feldolgozása és a velük kapcsolatos szolgáltatások – legyenek azok képi, akusztikai ismerethordozók, vagy azok kombinációi –, egyaránt kihívást jelentenek a világon mindenütt még a legnagyobb és leggazdagabb gyűjtemények számára is. Bár a dokumentumtípus "fiatal", – a mozgófilm alig százéves, a hangos mintegy hatvan, a videoszalag múltja mindössze harminc év, – a közgyűjtemények hamar felismerték forrásértéküket, archiválásuk fontosságát. Így ezek az információhordozók gyorsan a tudományos kutatások forrásbázisainak részévé váltak, s az írott forrásokkal egyenrangúvá, a nemzeti archivális örökségek részévé lettek.

A Library of Congress Motion Picture Broadcasting and Recorded Sound Division részlege 75 ezer címet regisztrál, s néhány ezer címmel gyarapodik évente kötelezpéldány, vásárlás, ajándék és csere útján. Gyűjtőköre a játékfilmre, mindenfajta rövidfilmre, dokumentum- és oktatófilmre, mindenfajta videoszalagra egyaránt kiterjed. Magyarországon a művelődési miniszter 26/1989 (IX. 12.) MM rendelete, majd az ezt követő 1991-es kiegészítő rendelet kötelezpéldány szolgáltatásra kötelezi a film- és videoszalagot létrehozó és forgalmazó műhelyeket, előbbiek őrzési helyéül a Magyar Filmintézetet, utóbbiak vonatkozásában a nemzeti könyvtárat jelölve meg. Ugyanakkor a rendelet a videodokumentumok-

nak csupán egyik területét fedi le, többnyire a kereskedelmi forgalmazásra szántakét. Azok a munkák, amelyek egyetlen, vagy nagyon kis példányszámban jelennek meg és a kutatás számára rendkívül fontosak, kötelezpéldányként nem kerülnek a könyvtárba.

A Kortörténeti Különgyűjtemény (volt ZKT) a kötelezpéldányként beérkezett dokumentumokon kívül a videoszalagok gyűjtését két forrásból biztosította. A Hanák Gábor által létrehozott és általa vezetett Történelmi Interjúk Video Tárának megalakulása 1987-ben lehetővé tette az ott rögzített életút-Interjúk másolatainak elhelyezését és feldolgozását. A másik forrást a Fekete Doboz Video-folyóirat Alapítvány által készített dokumentumfilmek sorozata jelentette. A kiadói engedéllyel periodikusan megjelentetett (1988-tól) videokazetták mellett számos izgalmas, a tömegkommunikációban nyilvánosságra nem került szalagot sikerült megvásárolnunk.

A Kortörténeti Különgyűjtemény jelenlegi állománya 520 cím, 587 kazetta. Ezek között feldolgozásra kerültek a televízió portréfilmjel, többek között Illyés Gyuláról, Kodály Zoltánról, Németh Lászlóról. Az életút-Interjúk között találjuk a Donáth Ferencsel, Haraszti Sándorral, Fejtő Ferencsel, Habsburg Ottóval készülteteket. A teljes EKA és Nemzeti Kerekasztal videoanyaga a birtokunkban van.

A múlt év októberi Főigazgatói Kollégium döntése alapján a Kortörténeti Különgyűjtemény gyűjtőköre a következőképpen alakul:

1. A kötelezpéldány rendelet értelmében a könyvtárba juttatott, vagy a Kötelezpéldány osztály által beszerzett videofelvételek.

2. A történelmi, irodalmi és művelődéstörténeti kutatás számára forrásértékű videoszalagra rögzített, a hungaricum fogalomkörébe tartozó dokumentumok, illetve azok gépelt átiratai.

2/1 Életút-interjúk.

2/2 Interjúk a kutatás számára fontos események szemtanúival, vagy résztvevőivel.

2/3 Politikai, társadalmi, vagy tudományos szempontból kiemelkedő eseményekről készült beszámolók.

2/4 Bel- és külföldi folyóiratok.

3. A 2. pontban meghatározott körben gyűjtheti a Magyar Filmintézet híradóinak, dokumentumfilmjeinek masterkazettáról VHS kazettára átmásolt szalagjait és azok átiratait a század első éveitől, valamint

4. a magyar közszolgálati televízió dokumentumalt válogatás után a masterkazettáról VHS kazettára átmásolt szalagokon, és azok átiratait.

A gyűjtés forrásaival a következők:

- kötelezpéldányok,
- Magyar Mozgóképkincs Megismertetéséért Alapítvány segítségével készült másolatok,
- Történeti Interjúk Video Tárának életút-Interjúi,
- vásárlások, ajándékok, csere.

Szólnom kell röviden a gyűjtés forrásaival között említett alapítványról.

A Magyar Mozgóképkincs Megismertetéséért Alapítvány a Magyar Filmintézet és Archivum, a Magyar Televízió, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Hitelbank együttműködésével jött létre. Célja az egyetemes magyar mozgóképmásolat gyűjtemény létrehozása és fejlesztése a ma elérhető legjobb technikával (mastermásolat és erről VHS kazetta készítése). A kutatás számára így hozzáférhetővé válnak az érintett archívumok értékei. Az alapítvány biztosítja az eredeti dokumentumról alpmásolat (master) készítését, az alpmásolatról kutatókópiák készítését. A VHS kazetták a Kortörténeti Különgyűjtemény raktárába kerülnek.

A Kortörténeti Különgyűjtemény kutatótermében három kutatóhelyet alakítottunk ki, a feldolgozás nemzetközi szabványok figyelembevételével folyik. A videogyűjtemény kutatójegglyel is használható.

A kutatás 1992 első negyedében indul.

Somogyi Pálné

A Térképtár jelentősebb új szerzeményei 1991-ben

Visszatekintve az 1991. évre, azt a Tár gyarapodását illetően eredményesnek mondhatjuk. Bár a beszerzett művek száma kevesebb volt, mint 1990-ben (67-tel szemben csak 45), jelentőségüket tekintve ezek méltán versenyeznek az előző évekkel. Hogy mégis ennyi mű birtokába juthattunk, az csakis a Vezetőség megértésének volt köszönhető. A Tár évi kerete ugyanis csak 150.000 Ft-ot tett ki, azonban, hogy számos jelentős és értékes, megvásárlásra felkínált, hiányzó hungarika műről ne kelljen lemondanunk, a

Vezetőség a Könyvtár gyarapítási keretéből tovább mintegy 350.000 Ft-ot bocsátott rendelkezésre, amivel az Infláció okozta áremelkedést is ellensúlyozni tudtuk.

A Tér legértékesebb szerzeménye bizonyára egy, a Honter antikváriumtól 150.000 Ft-ért vásárolt, Körmentet és környékét ábrázoló, 1771-ben készült kéziratos térkép: *Mappe du territoire de Körment et des villages qui independent situé en basse Hongrie et relevé l'année 1771* (Körment és a hozzátartozó községek területe Alsó-Magyarországon, felvéve 1771-ben). Szerzője nincs megnevezve. Mérete: 114x83,5 cm. A viszonylag nagy méretarányú térkép részletesen ábrázolja a Rába völgyének Horvátnádálja és Molnaszecsőd közötti szakaszát. Kivitelezése ugyan még eléggé régies, mégis igen jó áttekinthetést nyújt a terület egykori mezőgazdasági hasznosításáról. Különösen részletesen van megrajzolva az úthálózat; a lapról kivezető utak mellé kiírták, hová vezetnek azok. A helységek régies stílusban, alaprajzban vannak ábrázolva. Különösen érdekes Körment városáé: a Rába, valamint három oldalról körülhatárolt belső város északkeleti sarkában árokkal körülvett, némileg kereszt alakú (talán négy saroktoronnyal ellátott) épületet – várat, várkastélyt – találunk, amely mellett, de már a városon kívül díszkert helyezkedik el. Bár a feliratok kivétel nélkül franciák, a térkép szerzője magyar mérnök lehetett, mivel a helységek nevel hibátlan egykorú magyar helyesírással írottak. Külön érdekessége a lapnak a kartusában lévő, finoman kidolgozott tintarajz, amelyen szántó, boronáló parasztok, bekerített legelőn pihenő gulya, az előtérben lovat jártató ember, a háttérben pedig dombokon várkastély és templom látható. A térkép erősen sérülten, penészfoltosan került a gyűjteménybe; mai, kiállításra alkalmas állapota az épületben lévő restaurátori műhely gyors, szakszerű munkájának köszönhető.

A Magyarország-térképek közül talán legjelentősebb az a kettő, amelyet az év legvégén szereztünk be a német Reiss és Auvermann cégtől. Az egyik "*Le Royaume de Hongrie divisée en Haute et Basse Hongrie avec l'Esclavonie...*". Alapjában véve Coronellinek Magyarország-térképe ez (eredetileg atlaszlap volt), amelyet azonban a szerző halálát követően 70 évvel, 1788-ban *Mondhare et Jean* adott ki Párizsban. Meglepő, hogy még a XVIII. század végén is nyomtattak olyan térképet, amelyen – miként az 1556-ban megjelent Lazius-térképen, – a Duna, a váci környéket fel sem tüntetve, északnyugat–délkeleti irányban folyik az országon keresztül, vagy amelyiken ott találjuk a Tisza és Körös szögében a rejtélyes "Thurtur" megyét. Hihetetlen, hogy mennyire nem ismerte még hazánkat ebben az időben Európa.

A másik "*Nova et recens emendata totius Regni Hungariae delineatio*", Joannes à Duethicum jun. metszése, amit Claes Jans. Visscher adott ki 1624-ben. Ez is eredetileg atlaszlap, Janssonius *Atlantis maioris Appendix...* c. művében 1630-ban is napvilágot látott. Akárcsak a XVII. század számos Magyarország-térképe, ugyancsak Lazius művén alapszik, annak számos hibáját átvéve. Az aprólékos, gondos kidolgozása révén azonban kétségtelenül korának egyik legszebb, hazánkat ábrázoló térképe, amely, bár a sok feltüntetett helység miatt zsúfoltnak hat, mégis jól áttekinthető. Számos vár mellett (pl. Buda, Esztergom, Szigetvár, stb.) a törökök által történt elfoglalásuk pontos dátuma is fel van tüntetve. Érdekes, hogy Eger, amely a térkép kiadásakor már 32 éve török kézen volt, a keresztények birtokában lévőnek van jelölve.

Ez utóbbi térképnek egy 39 évvel későbbi, azaz 1663-ból való hasonmását is megszereztük. N. Berey adta ki Párizsban. Tartalma tökéletesen azonos az előbbivel, még a részleteket illetően is, akárcsak a méretaránya. Egyedül a metszése más. Annyiban tér el azonban tőle, hogy a lap magassága nagyobb, s így délen a Balkánból több van ábrázolva. Ez azt bizonyítja, hogy mindkét térkép még egy korábbi után készült. A felirata szerint "a helységeket illetően egy magyar nemes által rajzoltatott".

Egy másik, XVIII. századi Magyarország-térkép is jutott birtokunkba. Ezt is Párizsban adták ki, Crépy, de 21 évvel a fentebb említett *Mondhare et Jean*-félet megelőzően, azaz 1767-ben. Lényegesen valóságosabb azonban ennél, így az anonym szerzője már ismerhette a Chr. Müller-féle 1709. évi (vagy annak nyomán készült más) térképet. Kis mérete ellenére vízrajza elég részletes, és számos helység van rajta – több-kevesebb pontossággal – feltüntetve.

Az év folyamán megszerzett Magyarország-térkép sorozatunk két további lapja tágabb területre is kiterjed, különösen dél felé, a Balkán-félszigetre. Mindkettőt Amsterdamban adták ki, az egyiket Petrus Schenk 1705-ben, a másikat nem sokkal később Pierre Mortier (meghalt 1711-ben). Kiadásuk feltehetőleg a nem sokkal korábban lezajlott török felszabadító háború által kiváltott érdeklődésnek tudható be. Mindkettő visszatükrözi a korábbi térképek – amelyek után készültek – számos hibáját. Rajzuk tartalma hasonló, de stílusukat tekintve erősen eltérnek egymástól. A Mortier-féle lapra a törököktől visszaszerzett városok mellé kiírták az elesetük, ill. visszafoglalásuk idejét is.

Végezetül az augsburgi Ifjabb Gabriel Bode-nehr térképe tartozik még a hazánkat ábrázoló sorába. Évszám ugyan nincs rajta, de jelöli a pozsareváci béke (1718) által a Habsburg birodalomhoz csatolt szerbiai részeket is, így ezt köve-

tően, de feltehetőleg még 1737 előtt készülhetett. Rajza is már Chr. Müller 1709-ben kladott térképét követi, de a Balkán és a Kárpátoktól keletre eső terület ábrázolása még erősen hibás.

Hadtörténeli vonatkozású térképeink egy érdekes darabbal gyarapodtak. Az anonym rézmetszet Pétervárad 1716. évi török ostromát szemlélteti. Feltünteteli mind a Savoyai Jenő és Pálffy János parancsnoksága alatt álló császári, mind a török seregek táborait és állásait, majd betűmagyarázat segítségével az augusztus 5-én a törökök megsemmisítő vereségével végződött ütközet lefolyását.

Egy magánszemélytől Kolozsvár belvárosáról különböző időkből készült kataszteri térképeket vásároltunk. Az egyik még a múlt század végén készülhetett, a másik 1941-ben a M. kir. Állami Nyomdában, a harmadik 1970-ben. Velük együtt megvettük a városnak az első világháború utáni időből való (ceruzával írt 1920-as évszám van rajta), meglehetősen elnagyolt rajzú térképét is. E négy térképen jól nyomon követhető az utca-utca neveknek az uralomváltások által bekövetkezett változása.

Az "Ex libris" kft. aukcióján öt bibliai tárgyú rézmetszetes térképet vettünk. Közülük kettő számunkra mint "szerzői hungarika" jelentős. Pethe Ferenc (1762–1832), aki mint a keszthelyi Georglcon tanára és mezőgazdasági szakíró vált közzismertté, 1794-ben Utrechtben, ahol diákoskodott, kinyomatta a Károli Bibliát 11.000 példányban. Ehhez térképeket is szerkesztett, amelyeket egy évvel korábban C. van Baarsel részbe met-

szett. Az első lap két részből áll: egyik felén Előzsiát ábrázolja, feltüntetve azokat a helyeket, amelyek az Ó-testamentumban szerepelnek a zsidóknak Kánaán földjén való letelepedéséig, a másik felén Izraelt a babiloni fogság idejéig. A második lap az "Apostolok cselekedetei" színhelyét, vagyis a Római Birodalom keleti felét ábrázolja. Ennek sarkában lévő melléktérkép részletesen bemutatja az Új testamentum kori Izraelt.

Gyarapodtunk még egy érdekes kéziratos közlekedési térképpel is. Rehák Antal, a 48. magyar gyalogezred zászlósa rajzolta, feltehetőleg a XIX. század elején. Évszám nem szerepel rajta, de mivel vasutak még teljesen hiányoznak róla, feltehetőleg 1830 előtt készült. A Habsburg birodalom délnyugati tartományainak, elsősorban a Lombard-velencei királyságnak postaforgalmát ábrázolja, amely akkor magában foglalta a személyszállítást is. Kiterjed azonban Tirotra, Felső- és Alsó-Ausztriára, sőt, a Nyugat-Dunántúlra is. Feltünteteli különböző jelekkel a postalgazgatóságokat, felügyelőségeket, lovas postállomásokat, levélposta-hivatalokat, és természetesen a postajáratok vonalait. Címe olasz, a jelmagyarázatok viszont kétnyelvűek (olasz és német), úgyszintén egy tarifakimutatás, amelyből látható, hogy Magyarországon volt a legolcsóbb a közlekedés.

Az új szerzeményeink legjelentősebb darabjait február 3-án megnyíló kamarakiállításunkon is bemutatjuk az érdeklődőknek. A kiállítás előreláthatólag április végéig lesz nyitva.

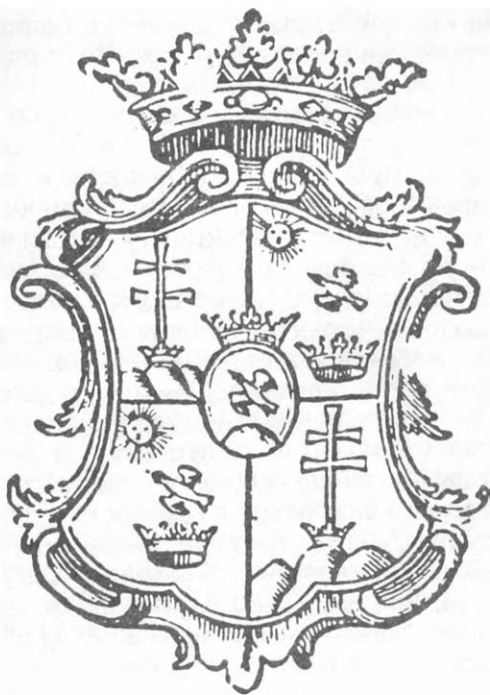
Patay Pálné

KIÁLLÍTÁS

"A nemzet könyvtára" - az OSZK nagy kiállítása 1992-ben

1992-ben lesz 190 éve, hogy Széchényi Ferenc megalapította a nemzeti könyvtárat. Várba való költözésünk, s itteni életünk kisebb-nagyobb zökkenőkkel történt kialakulása óta is már hét esztendő telt el. A 190 ugyan nem igazán kerek évforduló, mégis úgy véljük, itt az ideje annak, hogy felmérjük, honnan is indultunk. Egy könyvtár ugyanis tipikusan az az intézmény, ahol minden az elődök munkájára épül. Csak az van a könyvtár állományában, amit az előttünk járók beszereztek, arról van információnk, ami már valamilyen formában fel van dolgozva. A mai könyvtárosok is továbbviszik a gyarapítás és feltárás elődök által megkezdett munkáját, de már legtöbbször más formában, megújítva a módszereket, átalakítva a munkakörülményeket. Szere-

pük azonban ma is ugyanaz: napi munkájukkal a nemzet írott kultúrájának továbbörökítéséhez járulnak hozzá. Aki a Széchényi Könyvtárban dolgozik, annak tudnia kell: a nemzeti könyvtár nem egy a sok könyvtár közül. Azért különleges és azért páratlan, mert ez a könyvtár a nemzet írott emlékezetének hordozója, a nemzet legfőbb szellemi kincsének gyűjtő- és őrzőhelye. Ezért van szoros összefüggés a társadalom állapota, a nemzettudat fejlettsége és a nemzeti könyvtár rangja és megbecsültsége között. Hullámhegyek és hullámvölgyek váltják itt egymást, s mindig az a korszak volt az előrevivő, amely a hagyományokra építve tudott továbblépni. Egy múltját nem ismerő, hagyományok nélküli könyvtár nem egyéb pusztá hivatalnál, – de a csak hagyomá-

Széchenyi Ferenc könyvgyűjteményének első- és második ex librise

nyalból élni kívánó könyvtár sem más, mint életelen könyvhalmaz.

Könyvtárunk múltjának feltárását hol több, hol kevesebb érdeklődés kísérte. Akit az alapítástól, 1802-től eltelt első 65 év története érdekel, annak könnyű dolga van: csak leemeli a polcról Berlász Jenő könyvét, s máris a leg-*apróbb* részletekig megtudhat mindent. (Berlász Jenő: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1867. Bp. OSZK, 1981.) Az utána következő korszakokra vonatkozólag már csak rész-publikációk állnak rendelkezésre (ezek elsősorban az OSZK évkönyvekben és a Híradó hasábjain található), a nagy összefoglalásokra azonban még várnunk kell. A várbeli új otthonra való felkészülés, – mely közel negyed századig tartott – irányította annak idején az érdeklődést a könyvtár múltja felé. A beköltözés után ez az érdeklődés lanyhulni látszott, a figyelemnek elsősorban a jelen nem kevés problémájára kellett koncentrálnia. Most újra jobban figyelhetünk magára a könyvtárra, mint intézményre: Ismerkedhetünk múltjával, tudatosíthatjuk kulturális életünkben betöltött szerepét, elgondolkozhatunk funkciórendszerén. Tanulságos ez számunkra, könyvtárosok számára is, de tanulságos lesz mindenki számára, aki magyarul beszél és ír, aki ebben a nemzeti kultúrában nő fel. Ezért készül a kiállítás 1992-ben "A nemzet könyvtára" címmel.

A kiállítás célja bemutatni a könyvtár alapításának körülményeit, a könyvtár történetének

meghatározó csomópontjait; válogatást adni a könyvtár gyűjteményének jellegzetes darabjából, legfőbb értékelből; végül bemutatni a könyvtár mai arculatát, feladatrendszerét és szolgáltatásait, helyét az ország könyvtári rendszerében, valamint a jövő fejlődés útját.

E hármas feladatot a rendelkezésre álló három kiállítóterem a következőképpen fogja bemutatni: a középső terem ad képet a könyvtár gyűjteményéről. Alapját képezi a törzsgyűjtemény, az ún. modern könyvgyűjtemény, valamint a folyóiratok és hírlapok, s ezt egészítik ki a további dokumentumfajták: a kéziratok, a térképek, a plakátok és kinyomtatványok, a zenel és színházi dokumentumok, a mikrofilmek és a videók. A kiállított darabok nemcsak a gyűjtemény sokféleségét, hanem annak a nemzet történetével való szerves kapcsolatát is meggyőzően bizonyítják.

Az I. terem hivatott képet adni az 1802-es alapítás körülményeiről, Széchényi Ferenc kivételes érdemeiről, majd a könyvtár további fejlődésének főbb állomásairól, az intézmény kapcsolatáról a nemzetközi és a hazai tudományos élettel, és szerepéről az ország közművelődésében. Ez a terem az 1802–1984 közötti korszakot öleli fel, a könyvtárnak a Budavári Palotába való költözéséig. A tárlók felett körbefutó, ún. fríz mindezt európai kontextusba helyezi: bemutatja a nemzeti gyűjtemények kialakulásának folyamatát, s en-

nek kétféle változatát: a nyugateurópai és a közép-keleteurópai modellt.

A III. terem a mai Széchényi Könyvtárat mutatja be, a nemzeti könyvtári funkciórendszer és a könyvtár szolgáltatásait. Súlypontok: hungarika-gyűjtés és -feltárás, nemzeti bibliográfiai tevékenység, központi szolgáltatások, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ működési köre, állományvédelmi tevékenység, közönségkapcsolatok, nemzetközi kapcsolatok, a nemzeti könyvtár számítógépesítése.

A kiállítás anyagának összeállítása nem kis feladat elé állítja a rendezőket. A gyűjtemények reprezentáns anyagának bemutatása nem okoz gondot, itt inkább a bőség zavarával állunk szemben. Mivel lehetőség szerint valamennyi gyűjteménynek és dokumentumfajtának szerepelnie kell, nyilván a rendelkezésre álló hely fog korlátot szabni a bemutatható anyag mennyiségének.

Jóval nehezebb feladat a könyvtár történetének bemutatása. Iratok és képi dokumentumok némi keresgélés után ugyan rendelkezésre állnak, de már a tárgyi dokumentumokkal nem állunk ilyen jól. A vári költözésre való felkészülés alkalmából 1984 elején körlevél hívta fel a könyvtár munkatársainak figyelmét, hogy a selejtezésnél gondosan mérlegeljék az írásos dokumentumok s a régi berendezési és felszerelési tárgyak történeti értékét, s adják át ezeket az összegyűjtéssel megbízottaknak. Miután a felhívásnak nem sok eredménye volt, a gyűjtők maguk szálltak ki a helyszínekre. Fülep Katalinnak és Maróti Ádámnak áldozatos munkával, szorgos kutatással 1984 áprilisától 1985 áprilisáig mintegy 163 db tárgyat és dokumentumot sikerült összegyűjtenők és pontos jegyzékbe foglalniok. A munkát Kovács Ilona osztályvezető irányította és szervezte. Az összegyűjtött tárgyak között sok minden volt: régi fa könyvtámasz, katalógusfűzők, dobozok, tékák, tintatartó, tollszár és tollhegy, vonalzó és tapper (a fiatalabbak kedvéért: a tapper domborított aljzatú, az íratóspapír rögzítésére szolgáló eszköz), régi pecsétek, rézből való ruhatári számok, olvasójegyek, kériólapok, céges levélpapírok. Volt egy réz íróasztallámpa zöld zománcozott ernyővel, amely valaha Gulyás Pálé volt, de a hagyomány szerint még Szinnyei József használta. (Szinnyei József 1913-ban hunyt el, Gulyás Pál 1908-tól állt a Széchényi Könyvtár szolgálatában.) Volt egy régi Adler írógép fafedéllel, mely szintén Gulyás Pálé volt. Összeírásra kerültek ezenkívül az olyan bútordarabok, amelyeknek műemléki értékük volt, pl. Kossuth Lajos iratszekrénye, Hóman Bálint nemzeti múzeumi elnöki dolgozószobájának berendezése, br. Révay Ferenc moreszk stílusú szekrénye és Korántartó olvasóállványa, szép intarziás szekrények, az Apponyi-terem berendezése,

stb. Listára kerültek mindazok a bútorok, berendezési tárgyak is, amelyeknek önmagukban műemléki értékük ugyan nincs, de mint egy régi könyvtár berendezési tárgyal, őrzik az egykori könyvtár hangulatát, segítenek felidézni elődeink munkahelyét. Faragott lábú asztalok és székek, tonett fogas, ferde síkú írópult, kerek nagy létra, régi katalógusszekrények tartoztak ezek közé. Az összegyűjtést végzőknek határozott elképzelésük is volt: "A régiségek számbavétele abban a reményben történt, hogy a könyvtár vezetősége a belsőépítéssel közösen felelősséggel döntsön sorsukról, és mindnyájunk kívánságára találjon helyet számukra a mahagóni és márvány borítású új környezetben is. Nemes burkolat és műemlékbútor nem hogy nem zárja ki, hanem kölcsönösen kiegészíti és megszépíti egymást." (Fülep Katalin – Maróti Ádám: Műemlékek és régiségek az OSZK-ban = OSZK Híradó, 1984. 3–4. sz. 77–80. l.) Mint tudjuk, az Apponyi-terem berendezése beépült a vári új otthonba, s azóta is egyik büszkeségünk, de már a többi bútorral csak itt-ott, véletlenül találkozhatunk, pedig nem egy osztályon a berendezéshez tartoznak. Csak éppen nem tudunk róluk, központi műemléki nyilvántartásuk nincs megszerelve. Más bútorok, sajnos, félig roncsolt állapotban hányódnak valahol, ismét mások a felköltözés és berendezkedés zűrzavarában "tűntek el". Idézzünk Fülep Katalinnak 1985. aug. 7-én kelt feljegyzéséből: "Már a felköltözés előtt sem találtuk a Szinnyei-féle íróasztalt (mely később Gorupp Alizé volt, teteje posztóborítású, később ezt bórrel helyettesítették); a Zircz Péter szobájában lévő, korábban a Belvárosi Kaszinó Kávéházból(?) származó, tigris mintás, nagy perzsaszőnyeget; valamint azt a faragott hátú párnás karosszékét, mely korábban a Széchényi-teremben állt (látható még a régi fényképeken), s karfájának vége emberi kezet mintázott. Sorsuk számomra azóta is ismeretlen, bár úgy tudom – halomásból –, hogy felkutatásukra tetek lépéseket." A lépések nem lehettek valami határozottak, mert a felsorolt tárgyakról azóta sem hallottunk, s a többi, nem zárt helyen őrzött holmi sorsa is erősen kétséges. A nem műemlék jellegű bútorokról is megvolt az összegyűjtőknek az elképzelésük. "A múlt folytonosságát, jelenhez és jövőhöz kapcsolódását lenne hivatva segíteni egy OSZK-történeti múzeumszoba is. A szakmai, tárgyi emlékek megmentésének ötletét a nemzeti történelem okleveles- és iratanyagát őrző Magyar Országos Levéltárban már meglévő múzeumszoba adta, melyet a könyvtárosok által jól ismert és nagyra becsült Bogdán István, az ottani könyvtár vezetője hívott életre. A kis szoba a levéltár és a levéltárosok mindennapjaira vonatkozó tárgyakat őrzi. Nemcsak példáját, hanem gyűjtési módszerét is követtük... Elképzelésünk sze-

rint az anyagból egy könyvtártörténeli állandó nyilvános kiállítás nyílna (1985-nél későbbi időpontban), ahol bemutatnánk a könyvtárosok egykori környezetét és munkaeszközét is" – írják a már idézett cikkben Fülep Katalin és Maróti Ádám.

Ehhez a szép elgondoláshoz másik példaként idézhetjük a szegedi Somogyi-könyvtárat, ahol az új épületet már eleve úgy tervezték, hogy beépítettek egy műemléki szobát, ill. kisebb termet, berendezve a régi könyvtár galériás megoldású bútorzatával, megőrizve így egy, a századvégre annyira jellemző könyvtárbelső. Itt nyertek elhelyezést a muzeális értékű könyvek, így találva új és méltó funkciót a régi berendezésnek.

A várli felkészülés idejéből még egy szép és eredményes akcióra emlékeztetjük a Híradó olvasóit: 1983/84-ben Nagy Zoltánnak, a Mikrofilm-tár osztályvezetőjének irányításával az osztály

munkatársai végigfényképezték az egész akkori könyvtárat, megörökítve az egyes munkahelyeket, az akkori teljes könyvtári környezetet. Ennek a kb. 1000 darabból álló fényképgyűjteménynek nemsokára feldolgozása, felratozása is megtörténik.

A most készülő kiállítás ürügyén szeretnénk volna minderre újra ráirányítani a figyelmet, remélve azt, hogy akadnak a mai Széchényi Könyvtárban is olyanok, akik a városvédők és -szépítő Ráday Mihályt tekintve példaképüknek, óvják és megőrzik környezetük régi tárgyait. A tervek szerint április végén nyíló kiállítás rendezői, Wix Györgyné és Somkuti Gabriella reménykedve várják a könyvtár valamennyi munkatársának segítségét a régi tárgyak felkutatásában és megmentésében. (Bejelentések tehetők a Kulturális és Marketing Irodában.)

Somkuti Gabriella

Albán könyvkiállítás a Széchényi Könyvtárban

A tiranai albán nemzeti könyvtárral a politikai feszültség időszakában sem szakadt meg a kapcsolatunk. Rendszeresen küldtünk és kaptunk könyveket és folyóiratokat. Az Albániában bekövetkezett enyhülés után a Budapesten 1990-ben tartott ABDOSD-konferencia volt az első nemzetközi könyvtárostálalkozó, amelyen Albánia is képviseltette magát. Ezt követően még abban az évben magyar könyvkiállítást rendezett a Széchényi Könyvtár a tiranai nemzeti könyvtárban, amelynek megnyitásán az albán rádió, televízió és sajtó is jelen volt. Ennek a kiállításnak a vizsgálatára 1991. november 13. – december 4. között került sor. A kiállítást a budapesti albán nagykövét, Jani Polena öccsellencéja és a tiranai nemzeti könyvtár igazgatója, Valdete Sala asszony nyitotta meg.

A gondosan összeválogatott anyag hat tematikus részre oszlott, amelyek képet adtak Albánia földrajzáról és történelméről, anyagi és szellem-

l kultúrájáról, az albán nyelv történelmi fejlődéséről és az albanológiai nyelvészeti tanulmányokról, az albán irodalomról az összes fontosabb műfajban, albán írók idegen nyelvű kiadásairól és magyar írók albán nyelvű fordításairól. Féltve őrzött kincsek közül olyan ritkaságokat is elküldött a kiállításra az albán nemzeti könyvtár, mint az első albán nyelvtant és ábécéskönyvet.

A kiállított anyag legnagyobb részét nekünk ajándékozta a tiranai könyvtár. A történelmi és egyéb társadalomtudományi (részben francia, stb. nyelvű) szakkönyvek az OSZK állományába kerültek, a szépirodalmi anyag az Idegennyelvű Könyvtár állományát gazdagította.

A kiállítás látogatói magukkal vihették a gondosan összeállított katalógust, amelyben H. Kezeli úr, az albán nagykövetség első titkára tájékoztatta a magyar közönséget a kiállított művek jelentőségéről. Szintén az ő jóvoltából az albán tájakat bemutató, színes fényképleállítás tette hangulatossá a tárlók hátterét.

*Vekardi József
Nemzetközi Csereszolgálat*

Simon György János (1894–1968)

(az ARS LIBRORUM első kiállítása)

A képek Baján és Kecskeméten is láthatók lesznek. A dokumentumok a tárlókból pedig visszakerülnek eredeti helyükre, a könyvtár valamelyik különgyűjteményébe, abban a reményben, hogy a kiállítás látogatói esetleg tanulmányozni fogják azokat.

Az ARS LIBRORUM sorozat keretében ideiglenes kiállítások között szerepel még Pierre Székely, Párizsban élő szobrászművész kiállítása, ahol a művész kéziratai, levelei is láthatók lesznek.

Simon György János festőművész tárlatával nyitja könyvtárunk azt a kiállítássorozatot, amely kollégánk, W. Salgó Ágnes javaslatára az ARS LIBRORUM elnevezést kapta. A cím találoán fejezi ki a rendezők szándékát: bemutatni különféle művészeti ágak összefüggéseit, kapcsolatait és egymásra hatását. Egy-egy alkotó művész szobraival, képeivel mellett kiállítjuk mindazokat az írásos dokumentumokat – felhasználva ehhez az OSZK gyűjteményeinek anyagát –, amelyek a művészeknek könyvillusztrációt, kortársalkhoz írott leveleket, ex libriszelveket, katalógusokat, stb. tartalmazzák. A kiállítások állandó helye a VI. szinti előtér.

A kiállítási katalógus idézi Simon György János hitvallását: "Legboldogabb vagyok, ha festhetek, rajzolhatok, és megfigyelhetem az embereket és a természetet. Rajzolni és közben kikérdezni a modellt, figyelni, hallgatni és rajzolni, amíg a végén igazat mond, és jobb emberként megy haza, – felülmúlhatatlan élvezet nekem".

Simon György János Triesztben született, majd a Nagybányai Iskola növendéke volt. A két világháború között, a harmincas években hagyta el Magyarországot. Végül Angliában telepedett le, és itt halt meg huszonhárom évvel ezelőtt.

Az itthon napjainkban kevésbé ismert művészeknek 1920 és 1990 között 23 hazai és 21 külföldi önálló tárlata volt, a korabeli kritikák szerint igen nagy sikerrel.

Festési módszeréről ő maga így beszél: "Mindenféle 'irányt' – gyűlölök. Szeretem a természetet, az életet és embereket. A természettől nem tudok és nem akarok elszakadni. A rám ható benyomásokat teljesen átérezve, az érzést magát akarom minél tökéletesebben kifejezni. A technikának nagy fontosságáról meggyőződve, a fősúlyt arra helyezem, ami a technikán túl az érzés kifejezésében rejlik."

Kiállításunk anyagát a művész munkásságának lelkes kutatója, Matits Ferenc művészettörténész gyűjtötte össze. Lois Smits, aki Simon György János hagyatékának őrője, személyes ismerőse volt a művészeknek, részt vett a kiállítás megnyitóján, és boldogan tapasztalhatta "Jáncsi" hazatértét.

Augusztusban Gordon György, Angliában élő festőművész képeit és Karinthy Frigyes "Cirkusz" c. novellájához készített litográfiáit szándékozunk kiállítani. A novella elkísérte a művészt Angliába az "Élet-Cirkusz" pedig most visszahozza egy tárlat erejéig. Reméljük, hogy nemcsak mint alkotóművészt fogjuk Gordon Györgyöt megismerni, hanem mint pedagógust is, hiszen a wakefieldi művészeti főiskolán több évtizedig tanította az angol gyerekeket. (Sajnos, nem a magyarokat!)

Tervezünk egy katalán irodalmat bemutató kiállítást, és várhatóan Müller Árpád is vendégünk lesz ex libriszelveivel és festményeivel.

Jelen kiállításunk vendégkönyvét Simon György János jó barátjának, Szabó Lőrincnek a

művészetről írott, örökérvényű sorával nyitottuk meg. Mottóként is értelmezhető ez most induló kiállításorozatunk elé:

"A művészet is egyik öröme az öntudatnak és az érzékeknek. Öröm az alkotónak, öröm a műélvezőnek. A legtisztább gazdagság, a legveszélytelenebb mámor. 'Minden szép dolog örök gyönyörűség!' Egyszerre hat benne az érzés fel-fogó, az emlékezés őrző és a képzelet kombináló ereje. Egész szellemi életünk ezen a három erőn

alapul. Bármelyiknek a hiánya még a lehetőségét is elveszi minden kultúrának. Ne észlelj, és csak az anyag ásványi életét élheted; az emlékezet az a csoda, amely tudássá halmozza észleleteidet; képzelet nélkül pedig nem teremthetsz újat, nagyot, ritkát, semmit, ami a fejlődésben már nem lép, hanem átugrik és repül. A művészet a teljes ember megnyilatkozása, az érző és gondolkozó, igaz emberé."

Pajor Ildikó

Csiky Gergely kiállítás az OSZK Színháztörténeti Tárában

100 éve, 1891. november 19-én hunyt el Csiky Gergely. A Színháztörténeti Tár kiállítással emlékezett meg az évfordulóról. A kiállítótér szükségessége (3 vitrin) lehetetlenné tette, hogy valamiféle életmű-kiállítást rendezzünk, ezért arra törekedtünk, hogy Csiky életének és darabjainak a Tár gyűjteményeiben fellelhető legrlátványosabb, vagy legjelentősebb dokumentumait állítsuk ki. Néhányról ezek közül kedvesen ajánlunk:

Az első vitrinben kaptak helyet az író életének relikviái. Ezek között első helyen áll 1869-ben Bécsben szerzett teológiai doktori diplomája és Arad város díszpolgárságot adományozó oklevele. Kortársainak körében kedvelt karikatúra-téma volt Csiky korpuszens termete, egyházi ember és drámaíró volta. Jankó János karikatúrája ("Csiky mikor pap; mikor író") az utóbbi témához kapcsolódik. Ez a rajz, sajnos csak másolatban van birtokunkban, sikerült azonban megtalálni azt a fotót – Kozmata Ferenc felvétele –, ami valószínűleg az "író"-képmás eredetije. A kiállított kópiát, egy kabinetképet Vízvári Gyulának, "a Nagymama türelmes rendezőjének" dedikálta a szerző. A gonoszkodóbb ábrázolások közé tartozik Gabányi Árpád tollrajza: "Tisztelendő Csiky Gergely legújabb drámai eszményképe".

A második vitrin teljes egészében a "Proletárok"-é. Az ősbemutató (Nemzeti Színház, 1880. január 23.) rendezőpéldánya Paulay Ede és Horváth Árpád bejegyzéselt őrzi. Vajda M. Pál fotósorozata véglegköveti a Nemzeti Színház 1937. szeptember 24-i bemutatójának fontosabb mozzanatait. (Az egész sorozatot természetesen nem állíthattuk ki.) Szerencsés véletlen, hogy az előadáshoz készült rendezőpéldányban felvázolt díszletrajzot a kész színpadképpel is összehasonlíthatjuk, ami a fotósorozat első darabja. A Vidám

Színpad 1950. június 9-i előadásán (ezúttal Ingyenélők címmel) olyan színészek játszottak, mint Ladomerszky Margit, Kiss Manyl, Pethes Sándor, hogy csak néhányat említsünk közülük. Köpeczi Bócz István és Nagyajtay Teréz személyre szóló jelmeztervel és az előadásról készült fotók szerencsésen egészítik ki egymást: megfigyelhető, mi valósult meg a tervekben a gyakorlatban. A vitrint Nagyajtay Teréz egészen más stílusú, hol lebegően finom, hol derűsen rusztikus jelmeztervel zárják (Katona József Színház, "Mákvirágok", 1961. január 13.)

A 3. vitrin elején Hajdú József (művésznevén Hajdu Pepi) jelmezterv-sorozata látható. Ezek az Országos M. Kir. Színházművészeti Akadémia 1904. december 18-i "Mukányi" előadáshoz készültek. Bár a tervek eredetije az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet tulajdonában van, a groteszk báj, ami a figurákból árad, a másolatokon is megkapó. A kiállítás zárórésze a "Nagymama" előadásaihoz kapcsolódik. Kevésbé közismert színházi segédeszköz a díszletkönyv. A Nemzeti Színház díszletkönyvét az ősbemutató (1891. március 6.) idején használt díszletrajznál nyitottuk ki. A "Híres Nagymamák" fotóösszeállítás az első Nagymamától, Prielle Kornéliától a közelmúltig válogat a címszerepet megformáló színésznők közül. Talán a legérdekesebb köztük az a kép-pár, aminek egyik részén Berky Lili még mint ifjú színésznő látható a címszerepben 1908-ban, a másikon pedig már álcázás nélkül, valódi nagymama-korban, 1955-ben.

A permanens pénzhiány miatt a kiállítás "tálatása", sajnos meglehetősen kezdetleges. Talán a látnivaló kárpótol a hiányosságokért. Megtekinthető 1992. január 31-ig. Rendezte: Éger Veronika és Erdélyi Lujza.

Erdélyi Lujza

Kamarakiállítás a Térképtárban

A Térképtár a korábbi évek bevett – és bevált – gyakorlatát követve, 1991-ben is három kamarakiállítást rendezett katalógusfolyosójának tárlóban és falain, valamint az olvasótermében.

Szokásosan az év elején nyílt meg "Az 1990. év új szerzeményeiből", május 1-jén "A Zalai dombság vízgyűjtő területe" című, majd ezt követően, szeptember 1-jén "Egyházi közigazgatási térképek Magyarországról" kiállítás. Ez utóbbit II. János Pál pápa magyarországi látogatása hívta életre. Három vitrinben egyházi személyek – papok, szerzetesek – által készített térképeket mutatunk be. Közülük talán leginkább érdemes a figyelemre Olaus Magnus, svéd püspök 1539-ből származó térképének faksimilléje Skandináviáról, amely egyben egyike ezen vidék legkorábbi térképeinek. Külföldi szerzők Magyarországot ábrázoló munkái mellett hazai kartográfusok mű-

veiből is állítottunk ki, így többek között itt láthatjuk Iohannes Honterusnak, az erdélyi századok reformátorának 1532-ben készült Erdély térképét faksimillében, vagy a neves csillagász, a jezsuita Hell Miksának történelmi térképét, amit Anonymus nyomán szerkesztett meg 1772-ben.

A katalógusfolyosó egyik falán református egyházkerületek, a másikon katolikus egyházmegyék térképei foglalnak helyet, utóbbiak mind Karacs Ferenc rézmetszetei a XIX. század elejéről.

Az olvasóteremben különböző egyházaknak az egész országra kiterjedő igazgatási beosztását feltüntető térképeit mutatjuk be. Legkorábbi közülük Pflacher György kéziratos munkája a XVIII. század végéről, amely a római- és görög katolikus, valamint görögkeleti egyházak egyházmegyéit, érseki és püspöki székhelyeit tünteti fel, mindegyiknél megadva az akkori egyházfő nevét is.

Patay Pálné

TÁJÉKOZTATÁS

Az információtárolás "csodagyereke", a CD-ROM

A "floppy", "online", "file" és társai után egy újabb, a magyar nyelvhez nehezen illeszthető "szóval" kell a szakirodalmat olvasunkban megbarátkoznunk, a könyvtári tájékoztatásban dolgozó kollégáknak pedig magával az új információhordozó médiummal, a CD-ROM-mal is meg kell ismerkedniük. Az MTA Központi Könyvtára és az Országos Műszaki Könyvtár után a Széchényi Könyvtár is megszervezte a CD-ROM adatbázisokra épülő szolgáltatását, 1991 őszén kísérleti, 1992-től pedig állandó jelleggel. Mielőtt bemutatnánk az Olvasószolgálati és Tájékoztató Főosztály Ismertetőjét, néhány mondat erejéig foglalkozunk magával a "médiummal" is.

A CD-ROM betűszó a 'Compact Disc – Read Only Memory' rövidítése, amely egyszerre jelöli az információhordozót a "kompakt lemez" kifejezéssel, illetve a használatot a "csak olvasható memória" szókapcsolattal. Az információtárolásra használatos kompakt lemez hasonlít a zenei és más hanganyagok igen jó minőségű rögzítésére szolgáló lézerlemezekhez, amelyekkel tulajdonképpen egy "családba" tartozik. A lézerlemezek

a nevüket az információ (ez lehet szöveg, hang, vagy kép) rögzítésére, majd "leolvasására" használt lézersugárról kapták. A nagyobb családon belül kisebb csoportot alkotnak a kényelmes használatot biztosító, 12 cm átmérőjű "kompakt" lemezek, amelyek száma viharos gyorsasággal nő szerte a világon.

Mint az elektronika számtalan területén, ebben is a Japánok jártak az élen. 1983-ban mutatták be az első információtárolásra szolgáló CD-ROM-ot és a "lejátszására" alkalmas berendezést. Az azóta eltelt öt esztendő alatt a lézerlemezen közreadott és kereskedelmi forgalomba kerülő adatbázisok száma meghaladta a kétezret. Elterjedését több tényező kedvező hatásának is köszönheti: a 80-as évek második felére a professzionális személyi számítógépek használata a fejlett országokban általánossá vált, így mindenütt rendelkezésre állt a CD-ROM adatbázisok "leolvasásához" szükséges eszköz, és megvolt a kellő számítástechnikai kultúra is. A világ legdinamikusabb fejlődő ágazatában, az információs iparban a közvetlen (online) elérésű adatbankokban ad-

dlgra óriási mennyiségű feldolgozott információ halmozódott fel, de az ehhez való hozzáférést gátolta a telekommunikációs infrastruktúra területenként igen eltérő színvonalú kiépítettsége és az igénybevételi költségek igen magas volta. Végül, de nem utolsósorban a CD-ROM technológia áttörését nagyban elősegítette az is, hogy a lemezek, illetve a lejátszók előállítói – felismerve közös érdekelket, – igen hamar megegyeztek a fizikai, majd a "szellemi" (szoftver) szabványokban is.

Mind ez idáig nem szóltunk még e kis lemezek szinte hihetetlen méretű tárolókapacitásáról. Előadásokon, bemutatókon igen látványosan lehet érzékeltetni, mennyi információ tárolható egyetlen CD-ROM-on. Nincs olyan hatalmas enciklopédia (még az Encyclopaedia Britannica sem), amelynek teljes szövege ne férne el bőven valamennyi mutatójával, indexével együtt a 200.000–350.000 A/4 oldalnyi szöveg tárolására alkalmas lemezen.

A felhasználók körében aratott sikerének titka részben abban rejlik, hogy a CD-ROM rendelkezik az online lekérdezés összes előnyével, annak ellenére, hogy tartalma tulajdonképpen egy offline adatbázis. Elmondható róla az is, hogy rendkívül demokratikus eszköz, amely fokozatosan szünteti meg az online adatbázisok lekérdezőinek privilegizált helyzetét, hiszen a lekérdezéshez nem kell távadatátviteli vonal, jogosultság, jelszó, stb., amely feltételekkel egy átlagos olvasó nyilvánvalóan nem rendelkezhet. A CD-ROM kezeléséhez mindössze egy kevés PC kezelési jártasság szükséges, más egyéb nem. Végül még egy előny: igaz, hogy maguk a lemezek meglehetősen drágák, de az előfizetési díjon felül már a lekérdezési költségek elhanyagolhatóan alacsonyak (minimális áramfogyasztás, és esetleg a nyomtató papírköltsége).

A ma forgalmazott CD-ROM adatbázisok túlnyomó többsége vagy megegyezik, vagy nagyon hasonlít valamelyik online adatbázis tartalmához. A digitalizált formában tárolt információkat nagyon könnyű a mágneses hordozó helyett az optikai hordozóra rögzíteni, és az adatbázis előállításának rendkívül magas költségét már nem kell a CD-ROM felhasználóknak viselniük. A szöveges adatbázisok között azonban szép számban vannak lexikonok, enciklopédiák, kézikönyvek, sőt, mind nagyobb mennyiségben közhasznú információtárak is.

Nehéz ma még megjósolni a CD-ROM jövőjét: folytatja-e tündökletes pályafutását, vagy ugyanolyan hamar eltűnik-e az információhordozók közül, mint ahogy feltűnt. Egész biztos azonban, hogy hosszabb távon csak azok az információ-

hordozó médiumok tudnak fennmaradni, amelyek a szöveg mellett képet és hangot is tudnak tárolni. A CD-ROM elvileg alkalmas a "multimédia" információ (tehát egyidejűleg a hang, a kép és a szöveg) rögzítésére is, de erre már kevés lemezen található mintegy 5 km hosszú spirálon elhelyezkedő, 16.000 "nyomvonal", amelyek mentén ráégetik az információkat. A fejlődés azonban töretlenül folytatódik: a szakemberek kidolgozták azt a DVI (Digital Video Interactive) nevű eljárást, amellyel a lézerlemezre egy speciális eljárással sűrítve viszik föl az információkat. Remélhetőleg a közeljövőben már ilyen berendezést is be tudunk mutatni a Tisztelt Olvasónak.

Tószegi Zsuzsanna

Információk számítógépen

Országos Széchényi Könyvtár
Olvasószolgálati- és Tájékoztató Főosztály

Kedves Olvasóink!

Az Országos Széchényi Könyvtár Olvasószolgálati- és Tájékoztató Főosztálya – kutatóink munkáját segítő – 1991. október 1-től megindította számítógépes információszolgáltatását. Ennek keretében bibliográfiai és faktografikus tájékoztatást nyújtunk az OSZK által készített és más számítógépes adatbázisokból, valamint CD-ROM lemezen forgalmazott adattárakból, bibliográfiákból.

Kínálatunk:

OSZK ÁLTAL ELŐÁLLÍTOTT ADATBÁZISOK:

NPA – Nemzeti Periodika Adatbázis

Az 1981 óta az OSZK-nak bejelentett külföldi időszaki kiadványok bibliográfiai és tematikus adatait, az állományi adatokat, valamint a bejelentő könyvtárak adatait tartalmazza.

Keresési lehetőségek:

- cím, ország, ISSN, sajtó, III. ETO osztályozási jelzet, stb.;
- fentiek kombinációja.

MÁS CÉGEK ÁLTAL FORGALMAZOTT ADATBÁZISOK:

Pressdok

Az Országgyűlési Könyvtár hazai sajtófigyelő rendszere 1989. január 1-től több, mint 100 kiadvány alapján.

Keresési lehetőségek:

- témakódok szerint;
- szabadszöveges keresés;
- kereső kérdések kombinációja.

KARTOTÉK

Az Igazságügyi Minisztérium számítógépes jogszabály-nyilvántartó rendszere. Tartalmazza az 1988. január 1. óta kibocsátott összes jogszabályok főbb adatait (azok teljes szövege nélkül), valamint a fenti időpont előtt kibocsátott olyan jogszabályok adatait is, amelyekre az előbbiekből bármely módon hivatkoznak.

Keresési lehetőségek:

- a jogszabály száma, címe, kihirdetés dátuma, hatálybalépés dátuma, kihirdető közlöny;
- a tartalomra utaló tárgyszó alapján.

CD-ROM ADATBÁZISOK:

Ulrich's Plus

Időszaki kiadványok, sorozatok, évkönyvek, konferenci anyagok nemzetközi jegyzéke, amelyet az R.R. Bowker cég állít össze. A rekordok tartalmazzák a kiadványok bibliográfiail leírását, a

forgalmazók és kiadók nevét és címét.

Keresési lehetőségek:

- több, mint 18 szempont szerint és ezek kombinációja (pl. cím, közreadó, ISSN, nyelv, ország, stb.).

Books in Print Plus

A Bowker cég által feldolgozott, az USA-ban kereskedelmi forgalomban lévő könyvek jegyzéke.

Keresési lehetőségek:

- több, mint 18 szempont szerint és ezek kombinációja (pl. szerző, cím, ISBN, kiadó, tárgyszó, stb.).

Deutsche Bibliographie

A frankfurti Deutsche Bibliothek által összeállított nemzeti bibliográfia CD-ROM változata.

Keresési lehetőségek:

- több, mint 18 szempont szerint és ezek kombinációja (pl. szerző, cím, ISBN, kiadó, tárgyszó, stb.).

Information Finder by World Book

A nyomtatott változatban 22 kötetes, több, mint 14.000 oldalas, általános jellegű World Book Encyclopedia CD-ROM adatbázisa.

- 17.000 szócikkkel, 1.700 táblázattal, 139.000 definíciót tartalmazó szótárral.

Keresési lehetőségek:

- téma és tárgyszó szerint;
- 60.000 kereszthivatkozás;
- kereső kérdések kombinációja.

A fenti adatbázisokból jelenleg eseti tájékoztatást nyújtunk, de terveink között témafigyelés is szerepel.

Természetesen a rendelkezésre álló információforrásokat folyamatosan gyarapítjuk, a közeljövőben újabb CD-ROM és más adatbázisokkal bővítjük a kínálatot.

A szolgáltatás, amely 1991-ben ingyenes, a következő időpontokban vehető igénybe a VII. szintű tájékoztató segédkönyvtárban:

Hétfő	13 – 16 ³⁰ óra
Kedd	9 – 14 óra
Szerda	9 – 14 óra
Csütörtök	9 – 14 óra
Péntek	9 – 14 óra.

Bővebb információért forduljon az OSZK Központi Tájékoztató Szolgálatához (VII. szint, katalógustér).

Telefon: 155-8857. Telefax: 175-6991.

Az információs technológia távlatai

NIT '91 Konferencia, OSZK, 1991. december 2-4.

1991. december 2-4-ig az Országos Széchényi Könyvtár adott otthont a szakma egyik legjelentősebb nemzetközi rendezvényének, az új információs technológia bemutatására évenként vállalkozó konferenciának – New Information Technology (NIT '91) címen. Ez a konferencia negyedik volt a sorban. Az első Bangkokban 1987-ben tartották, ezt követte Singapóré 1989-ben, majd Guadalajara (Mexikó) 1990-ben.

A világ érdeklődése Kelet-Európa felé fordult, s a konferenciákat szervező Ching-chih Chen professzorasszony a régió tájékoztatása érdekében az 1991-es konferencia színhelyéül Budapestet választotta.

A konferencia mindenkor célja a szakmai demonstráció, elsősorban az információs technika legújabb eredményeinek, a fejlődés irányainak "intenzív" áttekintése.

Így előadás hangzott el a computer és videotechnika összekapcsolása révén a multimedia információ tárolás és visszakeresés szinte korlátlan lehetőségeiről (Ching-chih Chen) a katalogizálás, indexelés és online visszakeresés terén aktív alkotó rendszerként (neural network) működő számítógépes technológia lehetőségeiről (Tamás Doszkocs), az Információszerzés modern módszereiről, a hypertext és információ tektonika (Information tectonics) kérdéseiről (Petter Henriksen), a CD-ROM technika által nyújtott lehetőségek különböző megvalósulásáról és távlatáról, (Amanda Slewing Lo, Yu-Huel Lainer, Suzanne D. Gyeszly etc.)

Az új technológia alkalmazása nem csupán a technológiai eredmények ismeretét, hanem korszerű vezetői stratégiát (W. David Penniman), szervezési koncepciót (Jostein H. Hauge), jogi és etikai elkötelezettséget (William Chickering) is kíván.

A rendkívül gazdag átfogó és távlatokat nyitó szakmai tapasztalatok mellett a nyíltság, az ismeretek megosztására való készség, a mások teljesítményének tiszteletben tartása, a "credit", azaz elismerés kifejezésének kialakult etikája és módzatai egészében nagyon tanulságossá tették a külföldi kollégák bemutatkozását.

Bár nem nagy létszámban, de a konferencia lehetőséget adott a régió bemutatkozására is. Cseh és szlovák, litván, szerb és magyar szakemberek adtak számot eddigi teljesítményeikről és elkép-

zeléseikről a CD-ROM technika, a PC-k használata, az adatbázisszerzés (ISDS), Integrált könyvtári rendszerek tervei és eredményei vonatkozásában.

A régióban több amerikai szakember Fulbright-ösztöndíjasként is működik, akik lengyelországi, romániai és magyarországi tapasztalataikat összegezték. A magyarországi Fulbright-ösztöndíjas Kathy Tezla (Emory University, Atlanta) a Széchényi Könyvtárban folyó fejlesztésekről és eredményekről adott összefoglalást. A Széchényi Könyvtárban folyó számítógépes munkálatokról az adatbázis-bemutatók (HUNGARIKA adatbázisok /HUN és HUNG/ Nemzeti Periodika Adatbázis /NPA/ – Időszaki kiadványok bibliográfiája /IKBK/ – KATAL katalogizáló rendszer és adatbázis, DOBIS/LIBIS Integrált rendszer katalógus modell) adtak számot, amelyek a konferenciát kísérő kiállításon hazai és külföldi kiállítókkal együtt tették teljessé a konferencia programját.

A konferenciára beküldött előadások anyaga a NIT '91 : 4th International conference : new Information technology for library and information professionals, educational media specialists and technologists : December 2-4, 1991, National Széchényi Library, Budapest Hungary : proceedings / Edited by Ching-chih Chen. – West Newton, Mass. : Microse Information, 1991. – 252 p. című kiadványban angol nyelven mindenki számára hozzáférhető.

Kovács Ilona

Amit egy amerikai könyvtárostól tanulhatunk * Kathy Tezla előadása az Országos Széchényi Könyvtárban

Kathy Tezla, aki Fulbright-ösztöndíjasként több hónapig végzett kutatómunkát az Országos Széchényi Könyvtárban, 1991. novemberében "Academic research librarianship in the ever-changing technological environment: service and personal implications" címmel, az állandóan változó technológiával való lépéstartás könyvtári lehetőségeiről és a szükséges személyi feltételekről tartott előadást a nemzeti könyvtárban. A magyar származású kollégánál színvonalas és érdekes előadásának középpontjában munkahelye, az Emory Egyetem Könyvtára (Atlanta, USA) által már negyedik éve használt DOBIS/LIBIS számítógépes könyvtári rendszer bevezetésének és al-

kalmazásának alapvető kérdései álltak. (A DOBIS/LIBIS rendszer miatt az előadás különösen aktuális volt az OSZK és az MTA Központi Könyvtár munkatársai számára.)

A szakmai problémák ismertetésén keresztül a hallgatóság egy rendkívül rokonszenves embert ismerhetett meg. Kathy Tezla olyan elkötelezett könyvtáros, aki alaposan ismeri szakmáját, és aki tudását és tapasztalatait szívesen osztja meg másokkal is. Kiváló szakember, aki tudja, hogy önmagában sem a legújabb technológia, sem a szakmai ismeretek megléte nem elég a sikeres munkához, mert ahhoz fentleken túl másra, megfelelő szemléletre és hozzáállásra is szükség van. Ahogy az előadás bevezetőjében is elhangzott, 10 éves könyvtáros pályafutása során valamennyi korábbi munkahelyén (Library of Cong-

*Ez a cikk egyes részeiben más szöveggel megjelenik a Könyvtári Levelező/Lap 1992. 1. számában is.

ress, University of Michigan, University of Minnesota) végbement a hagyományos könyvtári munka gépesítése, és ez minden esetben nagyon érdekes és izgalmas munkát jelentett.

Az Emory Egyetemet 1836-ban magániskola-ként alapította a metodista egyház gazdag családok pénzügyi támogatásával. Ma az egyetemen bölcsészettudományi, természettudományi, orvos- és jogtudományi, valamint teológiai és közgazdasági képzés folyik, és a képzésnek megfelelően több, önállóan működő könyvtár található. Kathy Tezla munkahelye, a Woodruff General Library az egyetem társadalomtudományi könyvtára, amelynek állománya több, mint 2 millió dokumentum. Az elsősorban hallgatókból és oktatókból álló, mintegy 9.000 felhasználó számára az állomány szabadpolcos rendszerben férhető hozzá.

Az egyetem könyvtárai önálló vezetéssel és munkatársi gárdával működnek. Saját könyvtárpolitikája alapján mindegyik külön gyarapítási szabályzatot és kölcsönzési rendszert hozott létre. Ebben a környezetben kellett egy olyan integrált számítógépes könyvtári rendszert létrehozni, amely valamennyi könyvtár számára megfelelt. Ez a rendszer a DOBIS/LIBIS lett, amelynek első amerikai alkalmazására az Emory Egyetemet választották. Ennek fő oka egyrészt a munkatársak képzettsége, másrészt az egyetemen folyó, magas színvonalú tevékenység volt. Az intézmény vezetése az egyetemen folyó számítógépesítés keretében kiemelten fontosnak tartotta a könyvtári rendszer kifejlesztését. A szükséges hardverekhez az Emory Egyetem az IBM segítségével jutott.

A rendszer adaptálásához és működéséhez komoly csapatmunkára volt szükség részben az egyetemi számítóközpont és a könyvtárak, részben pedig a számítógépes szakemberekből és könyvtárosokból álló munkabizottságok között. A szerteágazó tevékenységek irányítását és koordinálását egy könyvtáros-rendszerszervező szakemberre bízta. Az automatizált könyvtári rendszer implementálása 3 évig tartó folyamat volt. A részfeladatok – például a rekordok felépítése, a "help" üzenetek kidolgozása, a felhasználói kézikönyvek elkészítése, a kölcsönzési rend-

szer és a beszerzési nyilvántartás létrehozása – megoldásán nyolc, könyvtárosokból és számítógépes szakemberekből álló bizottság dolgozott. Már a tervezés kezdeti szakaszában kidolgozták a felhasználóképzés módszerét (ezt a munkát a referenzs könyvtárosok végezték), és folyamatosan szervezték a felhasználóképző tanfolyamokat.

A DOBIS/LIBIS rendszer bevezetése előtt a tájékoztatásban elsősorban az OCLC és az RLIN (Research Library Information Network) online adatbázisokat használták, amelyekből – minden előnyük mellett – sok nehézséggel járt a tárgy szerinti keresés. A DOBIS/LIBIS alkalmazásával a teljes saját állomány visszakereshető, és a keresés szempontjából a "felhasználóbarát" rendszer legfontosabb előnyének a dokumentumokhoz való kulcsszavas hozzáférést tartják.

A hosszú évekig tartó, közös előkészítő munkálatok után az Emory Egyetem valamennyi könyvtárában egy napon indították be az online olvasói katalógusokat (OPAC) és az ugyancsak online kölcsönzési rendszert. Ehhez például a Woodruff General Library-t egy napra (!) bezárták, és ez alatt az idő alatt a bent levő, mintegy 1 millió dokumentumot a könyvtár valamennyi vezetője és munkatársa közreműködésével vonalkódos azonosítóval látták el. (Ezt a munkát természetesen elő kellett készíteni mind a könyvtárban, mind a vonalkódos rendszert készítő társaságnál.) A többi, kölcsönzésen levő dokumentum folyamatosan, a visszahozás után kapott számítógépes azonosítót. Ma már a szerzeményezés is része a rendszernek. Minden könyvtár beszerzési rendszere teljes egészében gépesített és a campus egész területén hozzáférhető.

A DOBIS/LIBIS sikeres bevezetése és használata új szemléletmódot is meghonosított, amelynek legfontosabb jellemzőit a következőkben lehet összefoglalni: a közös cél érdekében végzett csapatmunka következtében kialakult és folyamatosá vált a különböző területeken dolgozó szakemberek együttműködése, és ennek során sokat tanultak is egymástól. Azáltal, hogy az egyetem vezetősége fontosnak tartotta a könyvtári rendszer létrehozását, és folyamatosan tájékozódott a részeredményekről is, megszűnt a könyvtár elszigeteltsége, és sokkal jobb, közvetlenebb kapcsolat alakult ki a "menedzsment" és a könyvtárosok között. A szolgáltatásokra orientált könyvtári fejlesztés a korábbiaknál még jobban tudatosította a felhasználói szempontokat. Az új információs technológiákkal való lépéstartás szükségességének igényével együtt felértékelődött a könyvtárosok kreativitása, és még fontosabbá vált a munkatársak folyamatos ismeretszerzésének és továbbképzésének kérdése.

MEGJELENT

A ZIRCI
REGULY ANTAL
MŰEMLEK KÖNYVTÁR

KIADJA
AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

1991

Kovács (D) Katalin

SAJTÓFIGYELŐ

LANYHUL AZ OLVASÓKEDV

Megalakult a HUNRA

Október 31-én az *Országos Széchényi Könyvtárban* tanárok, neveléstudósok, nyelvészek, szociológusok és könyvtárosok töltötték meg a tágas társalgót. Kádárné Fülöp Judit és dr. Nagy Attila főhívására gyűltek össze, hogy részt vegyenek a Magyar Olvasási Társaság (HUNRA) alakuló ülésén.

Az egyesület létrehívása sürgősen időszzerű volt. Erre figyelmeztet már jó ideje a fiatalok olvasókedvének riasztó elapadása. Olvasókedvnek? Miért becézzük a fájdalmas tény: hat-hetedikes általános osztályba járó gyerekek akadozva olvasnak, élvezetes kaland helyett kínkeserves robot számukra, míg átráglják magukat egy-egy remekműű regény betűrengetegén. A munkájukat jórészt magányosan végző olvasáskutatók vészjelzéselből tudjuk: mélypontra süllyedt a hazai írásbéli kultúra terjesztése. Az olvasás hlányáról tanúskodlk, – s részben a felnőttek – gondolkodásának sívársága, gyarló nyelv-

használata, kifejezőképessége. A Társaság célja, hogy ezt a folyamatot megállítsa.

A rendszerváltozás után nincs akadálya, hogy az Európát és Amerikát magába foglaló, nemzetközi szervezet magyar tagozataként működjék az új egyesület: anyagi és eszközbeli segítséget kapunk az olvasástanítás színvonalának javítására, az erre vonatkozó kutatások ösztönzésére, a tanító-, tanár- és könyvtáros továbbképzés támogatására. Élnünk kell vele, hogy munkánkkel fölkeltsük a figyelmet és közérdeklődést az olvasás mint elsődleges művelődési forrás iránt. Mindez nem csupán kultúránk, értékelnk megőrzéséé és új értékek teremtéséé. Kiművelt emberfők nélkül nem emelkedhetünk föl.

Alapszabályal és működési terve végleges kidolgozása után a Magyar Olvasási Társaság 1992. február 27-én tartja meg első közgyűlését.

Pesti Hírlap 1991. nov. 4.

Petőfi Sándor, a "könyvtáros"

Legnagyobb költőnk, *Petőfi Sándor* iskolai könyvtárosi tevékenységéről kevesen tudnak, pedig figyelemre méltó körülménye életének, hogy tanulóként Aszódon, az evangélikus gimnázium, a schola latina kicsiny bibliotékájában Koren István professzor mellett könyvtároskodott az 1837/38-as tanévben. Talán még ennél is fontosabb ténynek minősíthetjük, hogy itt érték az első jelentősebb olvasmány-élmények, itt került a kezébe például a "Magyar Plutarkhus". Följegyezték, hogy nagyon érdekelték a történelemmel foglalkozó művek. A neves korabeli ifjúsági író, *Campe Joachim* (1746–1842) kötetének a rendszeres olvasója volt. Továbbá tanulmányozta *Theophrastus* jellemrajzait, *Cicero* szónoklatait és *Horatiust*, de ezek mellett *Ovidius Amorum* librijét is. Elolvasta a százhusz kötetet kitevő kis könyvtár állományának több, mint a felét, némelyik könyvet többször is kikérte. Talán már itt hozzájutott *Gvadányi József*: "Egy falusi nótáriusnak budai utazása" című elbeszélő költeményéhez.

A diák *Petőfi* – akkor még *Petrovics* – vezette is egy ideig bibliotékaölcsönzési naplóját, amelyben megmaradt korabeli kézírása, és ez megtekinthető napjainkban is az aszódi múzeumban. Erről a figye-

lemre méltó körülményről olvashatunk a "Vezető az aszódi *Petőfi* Múzeum kiállításához" című füzetben. Érdemes megjegyezni, hogy *Petőfi Sándor* "Die Wieder~eroberung Ofens" című Buda visszafoglalásáról írott saját kötetét a könyvtárnak adományozta.

Petőfi az irodalmi, történelmi, filozófiai és a francia, a német, a latin nyelv gyakorlását elő~segítő könyvek mellett olvasott természettudományi jellegű műveket is, többek között a francia *Georges Louis Leclers Buffon* természethistóriáit. Életrajzírója, *Dienes András* szerint ezt nem önként, hanem tanárai nyomására cselekedte. Azonban az is feltételezhető, hogy a fiatal *Petőfi* sokoldalú érdeklődési körébe lényegében az is belefért, hogy saját elhatározásából foglalkozzon a természettudományokkal is.

A *Petőfi* által kezelt iskolai könyvtárnak megmaradt a katalógusa is – a *Catalogus librorum* –, melynek áttekintése további felvilágosításokat adhat a diák *Petőfi* olvasmányairól. Végül meg kell jegyezni, hogy a jegyzékben közölt műveken kívül az ifjú *Petőfi*nek tanárai, elsősorban *Koren Istvánnak* a magánkönyvtára is rendelkezésére állt.

Batári Gyula

Trend-Váltó, 1991. 27. sz. dec. 21. 46. l.

MÚLTUNK, ÖRÖKSÉGÜNK

Egy hatvanéves munkahelyi tabló – az írógép körül...

1928-ban, amikor könyvtárunk még a Nemzeti Múzeum része volt, Hóman Bálint főigazgató elrendelte, hogy a "... munkatársak mihamarább sajátítsák el a gépirást" (323/1928. főlg.szám). Az ellenőrzésre 4 év múlva került sor (83/1932). A felülvizsgálat és jelentéstétel kényes feladatát a főigazgató d'Isoz Kálmánra, a Nemzeti Múzeum korábbi titkárára bízta.

Ifjabbaknak tanulságul, az idősebbeknek emlékezésül adjuk közre a válaszevelet. Tanulságos lehet most, amikor a számítógépes rendszer hullajai már behálózta épületünket, s immár a számítógépes munka elsajátítása válik fokozatosan időszerűvé a munkatársak számára.

Érdeemes belehallgatni a hangvételbe: hogyan oldotta meg a feladatot hitelesen és tapintattal a Zenetörténeti osztály vezetője:

"Méltóságos Főigazgató Ur! Méltóztatott folyó hó 3-án... sz.a. kelt rendeletével utasítani arra, hogy a gépirás elsajátítása tárgyában ...évl...sz.a. kladott körrendeletben foglaltak foganatosításáról tájékozzam, s erről tegyek jelentést.

A vett felhatalmazás alapján számbavettem mindazokat, kikre az 1928-iki és a mai státus szerint a rendelet vonatkozott, s az érdekelteket szolgálati helyükön felkerestem. Tapasztalataimról a következőkben számolok be:

I. KÖNYVTÁR. A Nyomtatványi Osztályban számbajönnek:

Pataky Alice, Eperjessy János, Tremi Lajos dr., Asztalos Miklós dr., Kozocsa Sándor dr., Mondok Károlyné, Kniezsa István dr., Deér József dr. és Hubay Ilonka. Az itt felsoroltak közül dr. Kniezsa István szakdíjnok háborús súlyos kézsebe folytán, sajnos, írógépet nem kezelhet, s így szempontunkból számításba nem kerülhet. A többiek gyakorlottsága szolgálati beosztásuk arányában (Pataki, Kozocsa, Deér, Mondokné) nagyobb, vagy kisebb. A kevésbé gyakorlottak közül ki kell emelnem Eperjessyt, mert nála a rendszeres iskolai gépirás tanulása (minden ujj használata) észlelhető.

A Kézírtárnak nem lévén írógépe, *dr. Halász Gábornak* nem nyílt alkalma a gépirást megtanulnia.

A Hírlaptárban *dr. Gáspár Margit* (még 1928-as alapon), úgyszintén *Parádi Lászlóné*, valamint *Kerner Lujza* jól írnak gépen.

A Levéltárban *dr. Váczy Péter* és *dr. Iványi Grünwald Béla* írnak gépen.

A Zenetörténeti Osztályban *dr. Bartha Dénes* gyakorlott gépiró.

II. TÖRTÉNETI OSZTÁLY. Itt *dr. Genthon István* még lassan gépel, minek oka, hogy nincs írógép. *Kalmár János* gyakornok ezidőszerint Bécsben van, s így ebből ügyességéről nem nyerhetem tájékoztatást.

III. RÉGÉSZETI OSZTÁLY. Itt *Mágócsy-Dietz Kornélia* napidíjas igen jól ír gépen, s *dr. Erdélyi Gizella* önk.gyak. is gyakorlottan gépel.

IV. ÉREMTÁR. *Dr. Jónás Elemér* szabadságon van, de közismert, hogy nem ír gépen, míg *dr. Huszár Lajos* – római tartózkodása idején írógépet nem használván – a gépirásba most újabban fogja magát ismét begyakorolni.

V. NÉPRAJZI TÁR. *Dr. K. Katona Lajos* könyvtári tiszti 1930-ban jött ez osztályba, s mert az írógépes munkákat úgy *Tóth Mária* s.-tiszti, mint *Palotay Gertrúd* önkéntes munkaerő elvégezték, *dr. Bátty Zsigmond* igazgató saját nyilatkozata szerint nem figyelmeztette őt az 1928-as rendeletre, s így nevezett a gépirás elsajátításával nem gondolt. *Dr. Szendrey Ákos* gyakornok ír gépen.

VI. A TERMÉSZETRAJZI OSZTÁLYOK között az Állattárban *Demélyné Vidos Gizella* irodatiszt gyakorlott gépiró, s *dr. Kolossváry Gábor* berendelt tanár, kivel nem találkoztam, *Csiki Ernő* igazgató kijelentése szerint szintén gyakorlott gépiró.

Az Ásványtárban *Szalay Tibor dr.* szokott gépelnit; *Kubacska András dr.*, valamint *dr. Zombory László* önk.gyak. még kezdők, miután az osztálynak csak egy írógépe van.

Aml a Növénytárat illeti, abban *dr. Gyelnik Vilmos*sal nem találkozhattam, vitéz *Szepesfalvy János* nyilatkozata szerint tud gépen írni, *dr. Hermann Margit* pedig elég gyakorlottan gépel.

Szabadjon végül még arra rámutatnom, hogy a kollégák közül azoknál, kik a gépirásban kisebb gyakorlottságot szerezhettek, ennek okát nagyrészt abban vélem látni, hogy igen kevés írógépe van a Nemzeti Múzeumnak, s ezért azon alkom megfigyelése, hogy melyik gép mikor szabad, a rendes munkálkodás során nehezen vihető keresztül, s a történetesen állandóan gépen író gépének ide-odavitele zavarja, s munkájában akadályozza. Több gépünk pedig az évek folyamán igen elhasználódott, és rossz rajtuk írni.

Tisztelettel jelentem egyúttal, hogy többen idősebb tisztviselőtársaink közül s illetőleg a magasabb rangosztályba sorozottak közül ez idő folyamán önként tanultak meg gépelni (*Gulyás, Goriupp, Möllrig* sat.).

Tapasztalataimról ezekben téve meg jelentésemet, kérem, Méltóságodat, fogadja őszinte tiszteletem nyilvánítását

Budapesten, 1932. június 10. Isoz főkönyvtárnok."

(V.E.)

KÖNYVTÁRUNK ÉLETÉRŐL

Egy kórustag beszámolója az Országos Széchényi Könyvtár Kamarakórusának 1991. évi programjairól

Az Országos Széchényi Könyvtár Kamarakórusa kettős feladatot lát el működése során: részt vesz az OSZK kulturális rendezvényein, valamint koncerteket ad – egyházi és világi művek egyaránt szerepelnek repertoárján – diplomákban, illetve hangversenytermekben.

Az 1991-es évben is ez határozta meg a kórus tevékenységét.

Az év első hónapjának végén – január 28-án – a Magyar Rádió "Kóruspódlum" című műsorának keretében rádiófelvételt készítettünk a 6-os stúdióban. Először Finck, német zeneszerzőnek, aki a XV–XVI. században élt, három kevéssé ismert vokális művét vettük fel lant és cselló kíséretével. Utána Dvorák: Morva duettek Janáček által vegyeskarra átírt három darabját énekeltük el morva nyelven. (Ezeket a műveket az előző – 1990-es – év nyarán már előadtuk a Jéna Filharmonia Kórusával közösen – akik meghívásunkra Magyarországon vendégszerepeltek – német nyelven, a Liszt Ferenc Múzeum koncerttermében, Jürgen Puschbeck karnagy vezényletével.)

Ezután két kulturális esemény résztvevői voltunk az OSZK 6. szinti kiállításánál: március 1-jén közreműködünk a Leonardo da Vinci kiállítás megnyitóján – Vecchi madrigálokat énekeltünk. Május 6-án pedig a Széchényi emléknap apropóján kapcsolatot teremtettünk a budapesti Széchényi Gimnázium énekkarával, és velük együtt adtuk elő Kodály Berzsenyi versére írt "Forr a világ" c. kánonját.

Június 7-én a Mozart év alkalmából közös koncertet rendeztünk a Budapesti Műszaki Egyetem Szimfonikus Zenekarával az egyetem dísztermében. Első számként Mozart: Hat Noktürnjét énekeltük, ami három énekszólambra és három basszalkürtre íródott eredetileg. A hangszerek régi és ritka volta miatt ez egy egészen különleges produkciónak számított, mert legtöbbször egyszerű zongorakíséret helyettesíti a fúvósok egyedli hangzását. Utána Mozart: D dúr fuvolaversenye következett Párkal Krisztina gyönyörű fuvolaszóljával, a zenekart Dóry Dénes vezényelte.

A műsor második felében részleteket adtunk elő Mozart: Figaró házassága és a Varázsfuvola c. operáiból, a szólórészeket kórusunk kitűnő szólistái énekelték.

A nyári szünet után szeptember első hétvégéjén kórustáborot szerveztünk Diósjenőre. A kétnapos programban szerepelt kirándulás, táborújs és szalonnasütés, de főként éneklés – a következő koncertjeink új darabjait tanultuk meg.

November 18-án, Bárdos Lajos halálának 5. évfordulóján a Bárdos Lajos Társaság vezetősége felkérte a kórust, hogy a Farkasréti temetőben tartott megemlékezésen énekeljünk a mester műveiből. A "Jeremiás próféta könyörgése" és a "Liberá me" c. kórusművének előadásával emlékeztünk a nemrég még köztünk lévő zeneszerzőre. (Az utóbbi kórusmű néhány sorát vésték Bárdos Lajos sírkövére mottóul.)

November 21-én ismét rádiófelvételt készítettünk. Albrechtsberger, Haydn és Süssmayr egy-egy szép egyházi művét vettük fel.

November 23-án a Bajza utca és Szondy utca sarkán levő Szent Család templomban nagyszabású, egyházi művekből álló műsort adtunk. A műsor Albrechtsberger, Joseph és Michael Haydn, Süssmayr és főleg Mozart műveiből állt. Almássy László Attila közreműködött orgonán, nemcsak kísérte a kórust, hanem lenyűgözően adta elő Mozart: f moll Fantázia orgonára című művét.

E néhány fellépés szárazon felsorolt adatai mögött nagyon sok munka, lelkesedés és áldozatvállalás áll. Ez legelsősorban a kórus fáradhatatlan karnagyára, Eckhardt Máriára vonatkozik, aki a koncertek vezénylésén túl oroszlanrészét vállalja a szervezésnek, lebonyolításnak és betanításnak. Ebben jobbkeze és segítőtársa Gupcsó Ágnes, de szinte vég nélkül sorolhatnám a kórus többi tagját is, akik szívvel-lélekkel vesznek részt a nem kis időt igénylő próbákon és előadásokon. Ez egyik fő biztosítéka a kórus jó szereplésének és sikerének.

Vámos Eszter

A lakásépítési támogatásban részesített munkatársak névsora

A lakás célú támogatásokról szóló 106/1988. (XII. 26.) MT rendelet végrehajtására kiadott 77/1988. (XII. 27.) PM-ÉVM együttes rendelet 12.§ (3) értelmében ismertetjük a lakásépítési támogatásban részesített dolgozók névsorát, a támogatás mértékét.

1. Szűcs Jenőné	50.000,-	15 év
2. Kocsy Lászlóné	47.850,-	15 év
3. Mezei Márta	50.000,-	10 év
4. Szeles Rózsa	36.000,-	3 év
5. Tószegi Zsuzsanna	30.000,-	5 év
6. Ecsedi Viktória	50.000,-	5 év
7. Gelencsér András	30.000,-	6 hónap
8. Berczik Imréné	40.000,-	5 év
9. Jónásné Papp Zsuzsanna	50.000,-	4 év
10. Zsigmondy Árpádné	30.000,-	3 év

Összeállította: Pázmány Ildikó

A közönségszervezés hírei

Örömmel jelentem, hogy hosszas vívódás után elvállaltam az Operaház és az Erkel Színház előadásainak szervezését is. Úgy látom ugyanis, hogy a könyvtár dolgozói között nagy az érdeklődés a zene iránt, és ezt az igényt ki kell elégíteni. A szervezés nemcsak az operaelőadásokra terjed ki, hanem a mindkét helyen rendezett hangversenyekre is. Az Operában a Budapesti Filharmóniai Társaság jelenleg 3 bérletből álló sorozata megy, ezekből egyes hangversenyekre is lehet jegyet kapni. Különlegességnek számít, hogy január végén mutatják be Rossini Mózes c. operáját, kitűnő szereposztásban. Bár a szervezés még csak a kezdetén tart, máris nagy az érdeklődés az ifjúsági előadások iránt – a gyermekes szülők szeretnék csemetéiket minél hamarább a zenére szoktatni.

Ugyanakkor folyik tovább a Nemzeti Filharmónia keretében rendezett hangversenyek szervezése. Sajnos, a Tavasz Fesztiválra nincs szervezés, a jegyeket a Filharmónia pénztárában egyénilig lehet megvenni. De a műsorral mindenkinek szívesen rendelkezésére állok.

Tavasszal a Filharmónia számos bérletsorozatot indít: pl. Oratórlumbérlet, Mesterbérlet, Bel Canto bérlet, stb. Ennek keretében több külföldi vendégművész is fellép. A bérleteken kívül az egyes hangversenyekre szóló jegyeket is lehet kapni.

A Vígszínház és a Pesti Színház szervezése is folyik. Úgy látom, itt is a gyermekeknek való műsoroknak van a legnagyobb sikere. Karácsony előtt a Halász Judit által előadott délelőtti gyermekműsor iránt óriási volt az érdeklődés. Sajnos, a Vígszínházban jelenleg játszott két, gyermekekhez szóló darab: a Padlás és az Ó általában esti előadásokon kerül színre. A keves délelőtti és délutáni előadás jegyeit pedig iskoláknak adják el. A többi darabra általában kapható jegy.

Mellékelten közlöm az Operaház és az Erkel Színház február havi, előzetes műsortervét, részben tájékoztatásul, részben kedvcsinálónak.

Berczik Imréné

Februári előzetes:

Bérlet	OPERAHÁZ	Nap	ERKEL SZÍNHÁZ	Bérlet
Komor/3. Bsz.	LOMBARDOK BÁNK BÁN	1. 2. de.	DIVERTIMENTO	8/5.
Basilides/3. Mozart/3.	MÓZES FILHARMÓNIAI KONCERT	2. e. 3.	FAUST 18 h.	6/5.
Mahler/4. Rösler/4.	FILHARMÓNIAI KONCERT BOHÉMÉLET	4. 5.	JÁNOS VITÉZ RÓMEÓ ÉS JÚLIA	Főisk.X/4. Tóth/4.
M/3. Gyurkovics/4.	HOFFMANN MESÉI LOMBARDOK	6. 7.	TOSCA DIVERTIMENTO	Bsz. Klemperer/4.
E/3. Failoni/5.	HOFFMANN MESÉI COSI FAN TUTTE	8. 9. de.	FAUST 18 h.	11/4.
Losonczi/5.	LOMBARDOK	9. e.	DIVERTIMENTO	Harangozó/4.
		11.	FAUST 18 h.	1/5.
		12.	NABUCCO	2/5.
		13.	RÓMEÓ ÉS JÚLIA 18 h.	Főisk.XII/4.
D/3.	A BOLYGÓ HOLLANDI	14.	NABUCCO	10/4.
		15. de.	RÓMEÓ ÉS JÚLIA	Ifj.VII/3.
Bsz.	BOHÉMÉLET	15. e.	JÁNOS VITÉZ	Bsz.
Ifj.I/3.	BÁNK BÁN	16. de.	DIVERTIMENTO	Vasutas/3.
S/2.	A BOLYGÓ HOLLANDI	16. e.		
		18.	HUNYADI LÁSZLÓ	Nádasdy/4.
H/3.	SZENTIVÁNEJI ÁLOM	19.	RÓMEÓ ÉS JÚLIA 18 h.	Főisk.XI/4.
C/3.	A BOLYGÓ HOLLANDI	20.	NABUCCO	3/5.
Bsz.	SZENTIVÁNEJI ÁLOM	21.	JÁNOS VITÉZ 18 h.	4/5.
		22. de.	HUNYADI LÁSZLÓ	Ifj.VI/3.
Báthy/5.	A BOLYGÓ HOLLANDI	22. e.		
Ifj.II/4.	BÁNK BÁN	23. de.	RÓMEÓ ÉS JÚLIA	Failoni/6.
Bsz.	SZENTIVÁNEJI ÁLOM	23. e.	JÁNOS VITÉZ	6/6.
Bartók/4.	FILHARMÓNIAI KONCERT	24.		
A/3.	MANON LESCAUT	25.		
B/3.	A BOLYGÓ HOLLANDI	26.		
Ferencsik/3.	MANON LESCAUT	27.		
Bsz.	CRISTOFORO premier	28.	HÁRY JÁNOS 18 h.	Ifj.Bsz.
Bsz.	CRISTOFORO 2. premier	29. e.	TRUBADUR	5/5.

VÁLTOZÁS LEHETSÉGES!

Jelmagyarázat:

Bsz = Bérletszünet, /2. = A bérletsorozat 2. előadása

de. = délelőtti előadás, e. = esti előadás

Az előadások kezdési időpontja délelőtt 11 h., este 19 h., az ettől eltérő külön feltüntetve

Velence I. (1924)
Simon György János (1894–1968)
kiállításának anyagából

OSZK HÍRADÓ

A nemzeti könyvtár lapja

XXXIV. évfolyam – 1991. 11–12. sz.

A szerkesztő bizottság elnöke: Ferenczy Endréné, főszerkesztő: Batári Gyula

A szerkesztő bizottság tagjai: Berke Barnabásné, Juhász Lászlóné, Ottovay László, Poprády Géza,
Rózsa Márta, Seres Tibor, Somkuti Gabriella, Somogyi Pálné, Sonnevend Péter

Műszaki szerkesztő: Rosta Lajosné, Burány Tamás

A szerkesztőség címe: Budapest I., Budavári Palota "F" ép. Postacím: 1827 Budapest

Telefon: 156-9498

Felelős kiadó: Juhász Gyula főszerkesztő

Előfizethető OSZK Kiadványtár Budapest I., Budavári Palota "F" épület. Postacím: 1827 Budapest

Készült az OSZK Nyomdaüzemében, 520 példányban, 2,5 A/5 ív terjedelemben.

Felelős vezető: Burány Tamás

Munkaszám: 92.023

ISSN 0324-2064